

Zikmund Winter a Rakovník (10 let života v královském městě)

Bakalářská práce

Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obory: 6107R023 – Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
7105R056 – Historie se zaměřením na vzdělávání

Autor práce: **Blanka Burešová**
Vedoucí práce: prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Blanka Burešová**
Osobní číslo: **P12000268**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obory: **Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
Historie se zaměřením na vzdělávání**
Název tématu: **Zikmund Winter a Rakovník (10 let života v královském městě)**
Zadávací katedra: **Katedra historie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem bakalářské práce je představení života a práce historika Zikmunda Wintra, jenž působil ve městě Rakovník v letech 1874-1884. Nejprve se práce zabývá jeho životem ve městě i mimo něj. Dále je věnována pozornost Wintrově pedagogické činnosti na rakovnické reálce a jiným aktivitám, mezi které patří bádání v rakovnickém archivu, organizace Spolku pro podporování chudých studujících, členství v Pěvecko-hudebním spolku nebo působení v městském zastupitelstvu.

Základem pro zpracování práce bude kromě příslušné literatury písemná pozůstalost, jež se nachází v Památníku národního písemnictví v Praze, a Státní okresní archiv Rakovník.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury: **viz příloha**

Vedoucí bakalářské práce:

prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc.
Katedra historie

Datum zadání bakalářské práce: **15. prosince 2014**

Termín odevzdání bakalářské práce: **18. prosince 2015**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 15. prosince 2014

Příloha zadání bakalářské práce

Seznam odborné literatury:

Literární archiv Památníku národního písemnictví, Winter Zikmund
Státní okresní archiv Rakovník, osobní fond Zikmunda Wintera a fond
Pěvecko-hudebního spolku v Rakovníku

Brožová, Věra. Zikmund Winter a jeho rakovnický kult. In: Dějiny a současnost. Kulturně historická revue. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, č. 5, (1994,) s. 31-35.

Brožová, Věra. Zikmund Winter mezi historií a uměním. Rakovník: Okresní muz. 1997. 226 s. ISBN:80-85081-16-4.

Černý, Jan. Posudek Zikmunda Wintra na Levého Dějiny královského města Rakovníka. In: Rakovnický historický sborník. Rakovník: Státní okresní archiv Rakovník, (2005,) s. 131-140.

Kutnar, František - Marek, Jaroslav. Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví: od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. 1087 s. ISBN: 978-80-7106-402-2.

Menclová, Věra - Vaněk, Václav. Slovník českých spisovatelů. Praha: Libri, 2005. 822 s. ISBN: 80-7277-179-5.

Šimák, Josef Vítězslav. Zikmund Winter. "Materiály k vypsání života i díla". Šimák, Josef Vítězslav. Časopis Společnosti přátel starožitností (1912), s. 89-108.

Zikmund Winter a Rakovník. Rakovník: Společnost přátel umění, 1937. 142 s.

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala vedoucímu bakalářské práce prof. PhDr. Jaroslavu Čechurovi, DrSc. za cenné rady a pomoc. Dále mé rodině a přátelům, kteří mě podporovali po celou dobu studia.

Anotace

Tato bakalářská práce pojednává o českém historikovi Zikmundu Wintrovi a jeho životě ve městě Rakovník. V Rakovníku žil mezi lety 1874–1884. Získal místo učitele na místní reálné škole, kde vyučoval kromě svého oblíbeného dějepisu také český a německý jazyk. U žáků byl i přes svoji přísnost jedním z nejoblíbenějších učitelů. Kromě svých učitelských povinností se ve škole angažoval i jinak. Byl členem spolku pro podporu chudých studujících, organizoval různé školní akce a snažil se pomoci při snaze o zestátnění školy. Od svého příchodu byl jedním z hlavních představitelů městského kulturního života. Byl členem několika spolků, ve kterých například organizoval, režíroval, zpíval a přednášel. Jednou z jeho posledních činností ve městě, která byla pro jeho další život klíčová, bylo studium v rakovnickém archivu, jež bylo zásadní pro jeho budoucí kariéru v oblasti historie. Cílem této práce je přiblížit život zmiňovaného historika, jeho pedagogickou činnost na reálné škole a působení v rakovnických institucích.

Klíčová slova

Zikmund Winter, Rakovník, reálná škola, spolkový život, archiv, 19. století

Annotation

This bachelor thesis deals with a Czech historian Zikmund Winter and his life in Rakovník town. He lived in Rakovník between 1874–1884. He worked as a teacher at local secondary school, where he taught Czech and German apart from his favourite history classes. Despite his rigorousness, he was one of the most popular teacher. He was also active in other areas than teaching, he organized various school events and worked on preventing school nationalisation. Upon his arrival, he became one of front members of municipal cultural life. He was a member of several associations, in which he organized, directed, sang and gave lectures. Learning of Rakovník archive was one of his last activity in the town, which was crucial for his further career in history. The target of this thesis is to describe the life of mentioned historian, his educational activities at secondary school and work at Rakovník institutions.

Klíčová slova

Zikmund Winter, Rakovník, secondary school, associational life, archive, 19th century

Obsah

Úvod	9
1 Život Zikmunda Wintra	11
1.1 Původ a narození	11
1.2 Školní léta	12
1.3 Studium na univerzitě	14
1.4 První zaměstnání	17
1.5 Desetiletí v Rakovníku	18
1.6 Život v Praze	21
2 Rakovník 19. století.....	22
2.1 Podoba města	23
2.2 Kultura	26
2.3 Školství.....	32
2.4 Obchod a průmysl	36
3 Rakovnická reálná škola	37
3.1 Založení reálné školy	38
3.2 Reálka před Wintrovým příchodem	39
3.3 Reálka během Wintrova pobytu.....	44
4 Spolky a aktivity.....	48
4.1 Měšťanská beseda	48
4.2 Pěvecko-hudební spolek.....	52
4.3 Vesna.....	55
4.4 Výbor pro opravu chrámu sv. Bartoloměje.....	56
4.5 Městské zastupitelstvo	57
4.6 Ostatní aktivity.....	59
5 Winter jako profesor reálky	60
6 Studium v archivu.....	70
Závěr	75
Seznam použitých zdrojů	77

Úvod

Zikmund Winter byl historikem a beletristou, který se narodil v roce 1846 v Praze a strávil zde své dětství a studentská léta. Rok žil v Pardubicích jako suplent na místní reálné škole. V roce 1874 přesídlil do Rakovníka, kde nastoupil jako učitel na místní reálné škole. Práce pedagoga pro něj byla na prvním místě. Ze vzpomínek studentů, některé z nich si můžeme přečíst i v této práci vyplývá, že měl přirozenou autoritu a jeho výklad přilákal pozornost nejednoho studenta. Po svém desetiletém působení přesídlil zpět do Prahy, kde nastoupil jako profesor na Akademickém gymnáziu, na kterém studoval a věnoval se své práci historika a spisovatele.

Jeho dílo je velice obsáhlé. Obsahuje drobné historické příspěvky v různých časopisech, kulturně historické práce, povídky, novely a jediný román. Troufám si říci, že na jeho práci historika má velkou zásluhu rakovnický archiv, který Winter téměř celý prostudoval a díky němuž tak nastartoval svoji kariéru a odstěhoval se zpět do Prahy, neboť v Rakovníku už neměl kam dál pokročit ve své práci.

Práce se nevěnuje celému jeho životu a dílu, ale pouze jedné, pro jeho práci velice důležité, etapě. Pozornost je věnovaná jeho desetiletému působení ve městě Rakovník, kde žil během let 1874–1884. V následujících kapitolách se práce věnuje jeho životu, místu kde vyrůstal, jeho studentským létům, jeho prvnímu zaměstnání a poté jeho životu v Rakovníku a po něm. Abychom měli představu, kam se Winter přestěhoval a kde učil, jsou další dvě kapitoly věnované městu Rakovník a reálné škole. Zjistíme, jak město vypadalo v 19. století, jak se vyvíjela kultura, školství a jak se dařilo obchodu a průmyslu. V kapitole o reálné škole je popsán vznik školy, jak si škola vedla před Wintrovým příchodem a jak vypadala za jeho působení. Škola se ještě před jeho příchodem snažila o zestátnění ústavu. Když Winter na škole pracoval,

napsal nejednu žádost o zmíněné zestátnění. To se stalo až po jeho odchodu roku 1892. V dalších kapitolách už se dozvíme o jeho aktivitách a povinnostech ve městě. Byl členem několika městských spolků, se kterými přispíval ke společenskému životu obyvatel. Zpíval v Pěvecko-hudebním spolku a rakovnickém kvartetu, byl členem Měšťanské besedy, kde kromě zpěvu hrál divadlo a věnoval se režii. Ve studentském spolku Vesna spolupořádal divadelní přestavení, zábavy, plesy a uspořádal spolkovou knihovnu. Díky svým aktivitám a tomu, jaký byl, byl před svým odchodem v roce 1884 zvolen za člena městského zastupitelstva, kde byl člověkem na svém místě. V kapitole, kde je popsána jeho práce pedagoga na reálné škole, je poukazováno na to, jakým byl učitelem a jak ho vnímali žáci. Jak již bylo výše zmíněno, byl velice přísným učitelem, ale zároveň dokázal s žáky soucítit. V rámci reálné školy byl členem spolku pro podporu chudých studujících. Díky jeho návrhu, který přednesl na schůzi, byli chudí žáci docházející do školy pěšky ubytováni a stravováni ve městě. Závěrečná kapitola pojednává o jedné z jeho poslední činnosti ve městě, kdy studoval místní archiv. Archivnímu studiu se věnoval již na škole u doktora Emlera, proto není divu, že při prohlédnutí archivu v Rakovníku v něm tato touha znovu ožila. Studium nezapočal ihned po svém příchodu. První záznamy v denících se nacházejí až v roce 1879. Poznatky, které zde posbíral, použil v mnoha svých dílech, jež mezi veřejností vzbudila rozruch a byla přijímána různě. I přes to můžeme říct, že po sobě zanechal vynikající práci, ve které představil nejenom Rakovník, ale také život a útrapy obyčejných lidí 15. a 16. století, kterému se věnoval nejvíce.

1 Život Zikmunda Wintra

Následující kapitoly jsou věnovány osobě Zikmunda Wintra. Hlavním zdrojem pro tuto kapitolu je článek s názvem Zikmund Winter: materiály k vypsání života a díla od Josefa Vítězslava Šimáka. Tento článek vyšel v roce 1912 v časopise Společnosti starožitností českých v Praze. Dalším zdrojem, který byl při sepisování života velice nápomocen, byly samotné paměti Wintra, které sepsal na památku svého velmi dobrého přítele Josefa Stupeckého, s názvem Paměti ze života dvou přátel. Zachycuje v nich své životní osudy a u některých z nich je přítomný i sám Stupecký. Bohužel se zde nedočteme více o Wintrově osobním životě, který by se týkal jeho rodiny, kterou později v Rakovníku se svou ženou založil.

1.1 Původ a narození

Wintrova rodina původně pocházela z Prus. V 18. století se přestěhovala do Prahy.¹ Zikmundův otec se živil jako kostelník u svatého Ducha. V roce 1844 se oženil s Marií Procházkovou. Roku 1845 se jim narodil první syn Václav, který v devíti měsících zemřel na zápal plic. Téměř rok po smrti prvního syna se jim 27. prosince narodil druhý syn, který byl pokřtěný jako Zikmund Jiří.² Za kmotry šli obchodník Goldschmied a kuchařka Rosalie Šolcová. Zikmund měl ještě mladší sourozence Růženu, Josefa a Annu. Žili v malém bytě, jelikož otec měl malý plat, a i když podal žádost o zvýšení, byla zamítnuta. Jeho matka si přivydělávala posluhováním. Děti se odmalička musely starat o spoustu věcí samy, ale i přesto vládla v rodině příjemná atmosféra. O Zikmundově otci se toho příliš neví, ale matku líčil jako hodnou,

¹ ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Zikmund Winter. "Materiály k vypsání života i díla"*. Časopis Společnosti přátel starožitností 20, č. 2 (1912), s. 89. Dále jen ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Zikmund Winter. "Materiály k vypsání života i díla"*.

² Tamtéž, s. 90.

veselou, hovornou, s každým člověkem byla okamžitě sdílná a krásně zpívala.³ Měl ji raději než otce. Můžeme předpokládat, že po matce zdědil její povahu a nadání.⁴

1.2 Školní léta

Do školy začal chodit ke svatému Duchu. Sem chodil do roku 1855. Kam poté docházel do školy, není známo. 1. srpna roku 1856 byl jeho otec přijat jako zvoník u svatého Havla, a tak se rodina odstěhovala do farního domu. Zde chodil Zikmund do třetí třídy ve škole u svatého Havla, kdy mu bylo deset let.⁵ V letech 1858–1859 navštěvoval hlavní školu u Nejsvětější trojice ve Spálené ulici. Zde byl jeho učitelem Tomáš Houdek. Když získal vysvědčení, roku 1860 přešel na Akademické gymnázium pražské, kde byl zapsán do I.b. Jeho třídním učitelem byl Josef Balda. Přejít do jiné školy byl pro Zikmunda pravděpodobně velice náhlý. Navíc gymnázium bylo německé, české se stalo opět v roce 1867. To mohlo společně s rodinnými problémy, které nám nejsou známe, způsobit, že se Zikmund zhoršil ve škole i doma. Postupem času se Wintrovy známky zlepšily a stal se výborným žákem. Rád vzpomínal na některé ze svých učitelů, především na pana Lepaře, který byl jeho třídním učitelem v oktávě a utvrdil ho v nadšení pro historii.⁶

Na gymnáziu se seznámil s Josefem Stupeckým, který přišel ve školním roce 1863–1864 z německé reálky. Toto přátelství udržoval až do Stupeckého smrti. V mnohém Zikmunda vedl a pomáhal mu, zejména v klasické filozofii a matematice. Pomáhal mu také v osobním životě a u nich doma byl vždy vítaný. V prvních letech jejich přátelství učil Josefova mladšího bratra

³ ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Zikmund Winter. "Materiály k vypsání života i díla"*. s. 91.

⁴ Tamtéž, s. 91.

⁵ Tamtéž, s. 91.

⁶ Tamtéž, s. 92.

Františka. Byla to právě rodina Stupeckých, která Zikmunda přivedla do světa literatury, hudby a malířství. Velice často docházel ke Stupeckým domů a na Josefovou matku smýšlel jako o svojí. Podle svých slov měl obě matky stejně rád.⁷ Mimo školu se společně věnovali tanečním hodinám, zpěvu a ochotnickému divadlu. Představení pořádali v bytě školníka Kistnera, který pracoval na medicínské fakultě v Karolinu. Měli tajný literární spolek, jež měla skoro každá třída gymnázia. Scházeli se U Sladkých v pivovaru a věnovali se literatuře a psaní časopisu. Spolek neměl dlouhého trvání, neboť jeho činnost musela být ukončena kvůli policii.⁸ Zikmund byl veselý, zábavný, všude býval v popředí, vynikal krásným hlasem a nadáním ve zpěvu. Seznámil se s Ludvíkem Horákem, který byl synem hudebního skladatele. Společně se pak chodili učit něčemu novému ve zpěvu.⁹

Roku 1867 se Wintrovi přestěhovali na Malou Stranu. Zikmundův otec se stal zvoníkem a poté kostelníkem u Panny Marie Vítězné. Finančně si rodina přilepšila, ale ne o moc. Proto Zikmund rodině pomáhal a na studia už mu nezbyvalo tolik času. Ale veselou mysl i přesto neztratil. Maturitu složil 26. července 1868. Kvůli zkoušejícímu, který byl při zkoušení bezohledný, nezískal vyznamenání, a to mělo později vliv na jeho budoucí povolání.¹⁰ Když studoval oktávu, stále nevěděl, na kterou dráhu se dát, historie mu přesto byla nejmilejší. Studium medicíny bylo vyloučeno už před maturitou. Poprosil pana Kistnera, aby mu ukázal něco z anatomie, jestli to vydrží. Jeden podvečer ho tedy zavedl do anatomického sálu, odkryl mrtvolu ženy a ukázal mu část lebky, kterou profesor nařízl. Zikmund to nevydržel a rychle místnost opustil. Po této zkušenosti byl přesvědčený, že pro medicínu nemá fyzické zdatnosti. Dalším

⁷ WINTER, Zikmund, BROŽOVÁ, Eva. *Paměti ze života dvou přátel*. s 13.

⁸ Tamtéž, s 15.

⁹ Tamtéž, s 16.

¹⁰ ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Zikmund Winter. "Materiály k vypsání života i díla"*. s 93.

důvodem bylo, že studium medicíny bylo považováno za nejdražší.¹¹ Jednou z možností bylo studium práv. Je možné, že se tak rozhodoval proto, že je studoval jeho nejbližší kamarád Stupecký. I přes to byla cesta na práva Zikmundovi odepřena, neboť na gymnáziu nezískal vyznamenání, a tak nemohl být osvobozen od značného kolejného.¹²

1.3 Studium na univerzitě

Zbývaly tedy už jen dvě možnosti, kde by mohl Zikmund studovat. Na teologické nebo filozofické fakultě. Naneštěstí byla Zikmundova rodina nábožensky založena a rodiče by nejraději syna viděli v nejvznešenějším povolání, a to ve službě boží. Rodičům tedy udělal radost, jelikož se rozhodl studovat filozofii a historii pod záštitou křížovnického řádu. O této možnosti mluvil hodně se Stupeckým, který plán schvaloval.¹³ V půlce druhého semestru žádal o přijetí do řádu křížovníků s červenou hvězdou. K této cestě ho přivedl křížovník katecheta Neumann. 4. června 1868 byla jeho žádost na shromáždění seniorů vyřízena kladně a 12. září téhož roku se z něj stal junior křížovníků. Svůj pobyt v klášteře líčil mile.¹⁴ Nebyl v něm uzavřen, a tak ho mohl kdokoli navštěvovat. I on sám se mohl pohybovat, kde chtěl. Jenom večer musel zůstat v klášteře. Stupecký u něj trávil skoro každý den až do večera.¹⁵ Stejně tak Zikmund za ním chodíval do kasáren, když Stupecký nastoupil jako dobrovolník k vojsku.¹⁶

V klášteře studoval bohoslovectví a začínal s prvními historickými pokusy. Sbíral materiál ke klášterním dějinám, ze kterých téměř po dvaceti

¹¹ WINTER, Zikmund, BROŽOVÁ, Eva. *Paměti ze života dvou přátel*. s 20.

¹² ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Zikmund Winter. "Materiály k vypsání života i díla"*. s 96.

¹³ WINTER, Zikmund, BROŽOVÁ, Eva. *Paměti ze života dvou přátel*. s 20

¹⁴ ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Zikmund Winter. "Materiály k vypsání života i díla"*. s 96.

¹⁵ WINTER, Zikmund, BROŽOVÁ, Eva. *Paměti ze života dvou přátel*. s 21.

¹⁶ Tamtéž, s 22.

letech uveřejnil část práce. Mezi jeho další činnosti v klášteře patřilo veršování, skládání epických, lyrických a satirických básní.¹⁷ Jednu z básní o Jiřím z Poděbrad pak zveřejnili studenti ve svém Almanachu. V klášteře napsal nejvíce básní a to na mnoho témat, například na napomínání svého novicmistra.¹⁸

Přesvědčil se, že pro duchovní stav není hoden, tudíž v létě roku 1868 vystoupil. Rodiče byli zklamaní, ale v jeho volbě mu nebránili.¹⁹ Zikmund se zapsal na filozofickou fakultu Pražské univerzity a 18. prosince byl imatrikulován.²⁰ První semestr nezaplatil moc velké školné, protože docházel na málo přednášek. Poté, co vykonal dvě kolokvia, byl od kolejného osvobozen. První rok na studiích se na doporučení dostal do pražského archivu k univerzitnímu profesorovi doktoru Emlerovi, kde dělal kopistu archivních materiálů.²¹ V archivu získal výborné uvedení do dějepisné praxe, zejména do paleografie. Winter zůstal Emlerovi po celý život vděčný a oddaný.²²

Prostřednictvím Akademického spolku vyučoval několik hodin soukromě po domech. V pamětech vzpomíná na dva nadané synky herce Kolára, ke kterým byl pozvaný na večeri o Štědrém dnu. Toho si Zikmund velice vážil.²³ Mezi jeho další aktivity patřilo vyučování na dívčím ústavu paní Svobodové. Po roce studií získal Winter s přispěním Stupeckého stipendium 120 zlatých za nadání od císaře Ferdinanda.²⁴ Winter odmítal o stipendium požádat. Argumentoval tím, že stipendia dostávají lidé protěžovaní. Stupecký

¹⁷ ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Zikmund Winter. "Materiály k vypsání života i díla"*. s 96.

¹⁸ WINTER, Zikmund, BROŽOVÁ, Eva. *Paměti ze života dvou přátel*. s 23.

¹⁹ ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Zikmund Winter. "Materiály k vypsání života i díla"*. s 96.

²⁰ Tamtéž, s 97.

²¹ WINTER, Zikmund, BROŽOVÁ, Eva. *Paměti ze života dvou přátel*. s 24.

²² ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Zikmund Winter. "Materiály k vypsání života i díla"*. s 97.

²³ WINTER, Zikmund, BROŽOVÁ, Eva. *Paměti ze života dvou přátel*. s 25.

²⁴ ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Zikmund Winter. "Materiály k vypsání života i díla"*. s 97.

se tedy rozhodl, že žádost napíše za Zikmunda sám. Podepsal ji a odnesl. Poté byl za bývalým spolužákem z gymnázia Neubauerem, který byl juristou, a jednal s ním, aby Zikmund stipendium dostal.²⁵ Od rodičů tak prakticky nic nepotřeboval, čímž mu ze srdce spadlo jedno z nejtěžších břemen a mohl se tak více věnovat studiu a společenskému životu. Začal docházet na několik dalších přednášek, některé z nich byly i na radu Stupeckého.²⁶ Mezi jeho nové aktivity patřila například hra na klavír nebo francouzština, ale obojího později zanechal. Od roku 1871 byl jednatelem Akademického spolku, ze kterého se později dostal do komise studentského divadla. 8. července 1872 se dostal na prkna Novoměstského divadla, kde krásně a dojemně zazpíval píseň Dalimilovu.²⁷ Stál u zrodu Historického klubu, který byl původně studentskou organizací. Později byl ustanoven jako studentský spolek. O vznik spolku se snažili studenti už v roce 1868, kdy měl nahradit historický seminář a umožnit, aby se historie rozvíjela v českém jazyce.²⁸ Ve výborovně Akademického spolku se scházelo přibližně dvacet členů. Na schůzích, kde se přednášky a rozpravy věnovaly historickým tématům, předsedal Winter a též je řídil. Na jaře 1872 byl zvolený do výboru klubu. Funkci nepřijal a tím jeho aktivní účast v klubu skončila.²⁹ Dále byl členem pěveckého kvarteta Jaroslava Maýra, se kterým vystupoval nejenom v Praze, ale i na venkově.

Rok 1872 přinesl Zikmundovi smutek a starosti. 23. ledna mu zemřel otec. Farář kostela Panny Marie svolil, že Zikmund zaujme místo po zemřelém otci, a tím tak usnadnil rodině živobytí. Farář tak zdržoval jmenování nového

²⁵ WINTER, Zikmund, BROŽOVÁ, Eva. *Paměti ze života dvou přátel*. s 25.

²⁶ ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Zikmund Winter. "Materiály k vypsání života i díla"*. s 97.

²⁷ Tamtéž, s 98.

²⁸ JIROUŠEK, Bohumil. Zikmund Winter v době univerzitních studií. In: *Zikmund Winter mezi historií a uměním*. Rakovník: Okresní muz. 1997, s 30. ISBN:80-85081-16-4.

²⁹ Tamtéž, s 31.

kostelníka, který byl na řadě a naléhal na práci.³⁰ Ze studenta se tak nečekaně stal muž, který se staral o matku a sourozence. I přes to všechno ve studiu intenzivně pokračoval. Stupecký ho přiměl, aby si studium na filozofické fakultě prodloužil ještě o dva semestry a zapsal se na právnickou fakultu, kde docházel na římské právo. Později nelitoval, že si studium o rok prodloužil, jelikož si tak doplnil své znalosti z historie.³¹ 20. prosince 1872 se u zkušební komise přihlásil o témata k písemné státní zkoušce.³²

1.4 První zaměstnání

Se začátkem nového školního roku 1873 se rozhodl stát se suplentem bez státní zkoušky.³³ Ocitl se tedy u ředitele české reálky pana Šťastného. Ředitel slíbil, že se ozve, pokud bude na škole potřeba suplenta historie. Než se stačil ozvat, přišel Zikmundovi dopis od kamaráda z Akademického spolku Gustava Heše, který byl už rok suplentem na pardubické reálce a ředitelovým jménem mu nabízel místo suplenta na škole. Zikmund neváhal a nabídku okamžitě přijal. Ještě před odjezdem do Pardubic donutil Stupecký Zikmunda, aby jednu z otázek písemné státní zkoušky přepracoval, přeložil do němčiny, a poté ji odevzdal na německé univerzitě jako práci k doktorátu z filozofie.³⁴ 1. října 1873 Zikmund nastoupil na své první zaměstnání ve škole. Na reálné škole v Pardubicích působil jako suplent jedenáct měsíců pod ředitelem Jiljí V. Jahnem.³⁵ Měl velice náročný rozvrh, který sám přirovnával k rozházeným chalupám v německých vesnicích. Téměř všude bylo zvykem, že suplenti, jakožto mladí lidé, nemusí mít žádné výhody. To se ale netýkalo Wintra, který se všem učitelům velice zalíbil. A tak se sami vzdali některých

³⁰ WINTER, Zikmund, BROŽOVÁ, Eva. *Paměti ze života dvou přátel*. s 26.

³¹ Tamtéž, s29.

³² ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Zikmund Winter. "Materiály k vyprávění života i díla"*. s 98.

³³ WINTER, Zikmund, BROŽOVÁ, Eva. *Paměti ze života dvou přátel*. s 30.

³⁴ WINTER, Zikmund, BROŽOVÁ, Eva. *Paměti ze života dvou přátel*. s 31.

³⁵ ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Zikmund Winter. "Materiály k vyprávění života i díla"*. s 98.

výhod a upravili mu rozvrh hodin, který byl přijatelnější.³⁶ Učil dějepis, zeměpis, němčinu a češtinu. U studentů sklízel obrovský úspěch. 13. června vydal ředitel školy Wintrovi vysvědčení, ve kterém byl pochválen za bohaté odborné vzdělání, výborný pedagogický takt a důkladné metody. Také děkan Jan Chmelík vydal o Wintrově působení, náboženském a mravním chování velice pěkné svědectví. V Pardubicích se připravoval na státní zkoušky, které složil 11. a 13. června 1873, a dosáhl tak učitelské způsobilosti. Zde si našel i svoji budoucí ženu Marii Šedou. Ve městě pobyl do 30. září 1874 a poté začal další etapu svého života ve městě Rakovník.³⁷

1.5 Desetiletí v Rakovníku

Od 1. října 1874 začal Winter pracovat jako skutečný učitel na Reálné škole v Rakovníku.³⁸ Během svého života ve městě vystřídal několik bytů. Ještě jako svobodný se nastěhoval do domu č. 166 pana Josefa Ryby, který byl na náměstí. Poté co se oženil, se přestěhoval se ženou do většího bytu v domě č. 28 paní Marie Zákonové, která byla jeho ženě moudrou rádkyní.³⁹ Později bydlel v domě pana Fr. Šímy v č. 7 na náměstí. A nějakou dobu také v Trojanově ulici v č. 41. Jeho posledním bytem byl dům č. 111 na rohu Pobebradovy ulice, dnešní Vysoké.⁴⁰ První roky ve městě se věnoval hlavně práci ve škole, neboť zjišťoval, že dosavadní příprava, kterou získal na univerzitě, nestačí. Zároveň s prací ve škole se připravoval na získání doktorátu. Ale všechny jeho plány během prvního roku v Rakovníku zhatila tragická rodinná událost. 9. června 1875 v 52 letech zemřela Zikmundova milovaná matka na zhubnutí plic. Jelikož se musel postarat o pohřeb

³⁶ WINTER, Zikmund, BROŽOVÁ, Eva. *Paměti ze života dvou přátel*. s 32.

³⁷ ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Zikmund Winter. "Materiály k vypsání života i díla"*. s 98.

³⁸ Tamtéž, s 99.

³⁹ SPALOVÁ, Kamila. Wintrova rubrika. *Věstník musejního spolku královského města Rakovníka*, č. 29, 1939, s 74.

⁴⁰ Tamtéž, s 75.

a pozůstalé sourozence, musely ostatní činnosti stranou. U všeho mu byla nápomocná jeho žena Marie, se kterou se oženil 8. ledna 1876 v Pardubicích. I po svatbě se musel Zikmund se ženou uskromnit, neboť tchána postihla finanční tíseň, která vznikla úpadkem dvou akciových podniků. V roce 1877 se Wintrovým narodil první syn Jaroslav. Další synek Václav se jim narodil v roce 1882, ale rodinu postihla další smutná událost. Syn, který byl přibližně 8 týdnů starý, zemřel 7. května téhož roku. Poslední dítě, dcera Josefina, se narodila v roce 1883.⁴¹

V roce 1879 vykonal Zikmund rigorózní zkoušky, ke kterým ho neustále tlačil přítel Stupecký. Jako dizertační práci předložil práci, kterou využil i u státních zkoušek, pouze ji přepracoval a Stupecký přeložil do němčiny. 7. července 1879 získal doktorský diplom.⁴² Winter se chtěl Stupeckému za vše, co pro něj udělal, nějak odvděčit, a tak společně se ženou pozvali v létě Stupeckého matku k pobytu na Krivoklátě. Byla po těžké nemoci. Za dobu, kterou v krivoklátském okolí strávila a odpočinula si, se její stav velice zlepšil.⁴³ Její stav se opět zhoršil následujícího roku 1880, kdy 9. července umřela. Smrt Stupeckého matky zasáhla i Wintra, neboť měl jeho matku velice rád, jak již bylo řečeno.

Winter byl v prvních letech života ve městě velice spokojený. Žáků měl ve škole málo, a tak byla práce docela snadná a také vděčná. Chlapci se učili velice dobře. Zajímal ho život měšťanů. Všechno pro něj bylo nové a zajímavé. Brzo si všiml, že lidé zde žijí skoro stejně jako jejich předci před tři sta lety. Město mělo bohatý archiv, který se Wintrovi podařilo skoro celý přečíst. Čím blíže se dostával ke konci přečtení rakovnického archivu, tím více v něm rostla

⁴¹ ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Zikmund Winter. "Materiály k vypsání života i díla"*. s 99.

⁴² Tamtéž, s 100.

⁴³ WINTER, Zikmund, BROŽOVÁ, Eva. *Paměti ze života dvou přátel*. s 34.

touha dostat se z města pryč do Prahy. Chtěl do velkých archivů a širšího života, který mu Rakovník neposkytoval. Přemýšlel, co bude dělat, až archiv dočte, protože z Prahy žádné knihy venkovanům nechtěli půjčovat.⁴⁴ Jediné, co mohl udělat, bylo sepsat městské dějiny. To nebylo od začátku možné, protože dějiny města zpracovával lokální badatel František Levý.⁴⁵ Winter těžce nesl, že je velice vzdálený od širších vědeckých kruhů. Sliboval si od toho více. Měl v Praze dobré odborné zázemí, do kterého patřil také Wintrův bývalý učitel Josef Emler, o kterém již byla zmínka, pod jehož patronátem se Winter chystal vydat první velkou odbornou práci.⁴⁶ Napsal spoustu žádostí, proseb o práci a dlouhou dobu se nikdo neozval. Tehdy nebylo snadné sehnat místo ve státním ústavu, když strávil tolik let na obecném ústavu. Opět se do všeho vložil Stupecký. Upozornil na Wintra doktora Škardu, který působil v zemském výboru. Ten měl o Wintrovi informovat inspektora Kosinu, který rozhodoval, zda získá místo, na které se hlásil v roce 1882.⁴⁷ Ještě dva roky tedy setrval na svém místě učitele v Rakovníku. Až v roce 1884 se mu naskytla naděje, která se stala skutečností. Se zvláštním přispěním rakovnického okresního hejtmána Josefa Manschingera, který napsal do Vídně bez jeho vědomí, obdržel v roce 1884 místo profesora na Akademickém gymnáziu v Praze, kde dříve sám studoval. Winter město opustil na začátku září téhož roku. V odpoledních hodinách se před jeho domem sešly davy lidí, aby profesora vyprovodily na nádraží. Sešli se tu členové kulturních spolků, ale i řada obyvatel, kteří si Wintra velice vážili.⁴⁸ Když nastupoval do vlaku, členové pěveckého spolku mu na jeho počest zazpívali písničku Loučení, kterou

⁴⁴ WINTER, Zikmund, BROŽOVÁ, Eva. *Paměti ze života dvou přátel*. s 35.

⁴⁵ ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Zikmund Winter. "Materiály k vypsání života i díla"*. s 100.

⁴⁶ WINTER, Zikmund, BROŽOVÁ, Eva. *Paměti ze života dvou přátel*. s 6.

⁴⁷ Tamtéž, s 36.

⁴⁸ MEJSTRÍK, Karel. *Deset bohatých let 1874-1884*. Rakovník: Odbor školství v Rakovníku, 1987. s 39. Dále jen MEJSTRÍK, Karel. *Deset bohatých let 1874-1884*.

Winter sám napsal a zhudebnil ji Adolf Spal.⁴⁹ V Praze si Wintrovi pronajali byt na Vinohradech v Mikovcově ulici. Odtud se později přestěhovali do sousední Táborské ulice.⁵⁰

1.6 Život v Praze

V Praze se Wintrovi změnil život, který rozdělával mezi domov, školu, studium a přátele. V Praze získal mnoho nových literárních kontaktů, které se změnilly v důvěrné přátelství. Patřil mezi ně například Alois Jirásek, Jaroslav Vrchlický, Josef Tomayer nebo Karel Václav Rais. Společně pak podnikali dlouhé výlety nebo toulky po pražském okolí, kde navštěvovali kouty a pustiny, kam by se sám jen tak nikdo neodvážil.⁵¹ Ve škole byl Winter spravedlivým, taktním člověkem, který byl přísný nejenom na žáky, ale i na sebe. Ve sboru byl oblíbený a vážený, dostával pochvalná uznání a vyznamenání.⁵² Mimo zaměstnání ve škole se věnoval svému vědeckému dílu, psal studie a souborně vydával rakovnické povídky. Oddech od pracovních povinností hledal v procházkách, koncertech a divadlech. Téměř každý den po škole chodil do pražského archivu a pečlivě si z knih a rukopisů vypisoval vše, co se mu zdálo zajímavé. Kromě městského archivu navštěvoval ještě archiv zemský, místodržitelství, muzejní a v univerzitní knihovně. Domů si vypůjčoval městské knihy z venkovských, královských a komorních měst, které studoval do noci, někdy i do rána, neboť knihy musel ráno vrátit. Kromě toho četl staré tisky a odborná díla, ze kterých si doplňoval své vědomosti.⁵³

⁴⁹ MEJSTRÍK, Karel. *Deset bohatých let 1874-1884*. s 40.

⁵⁰ ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Zikmund Winter. "Materiály k vyprávění života i díla"*. s 102.

⁵¹ Tamtéž, s 102.

⁵² Tamtéž, s 103.

⁵³ Tamtéž, s 104.

Winter strávil většinu svého života studiem archivního materiálu v pražských a venkovských archivech. Proto není překvapivé, že se dostavily následky. Po celá léta vdechoval prach z archivů, který mu poškodil dýchací ústrojí a působil mu nemalé bolesti. Na doporučení lékařů měl se svou prací na delší dobu přestat a strávit čas na čerstvém vzduchu na venkově. Dal tedy na doporučení lékařů a v roce 1906 se vydal za svým bývalým spolužákem z gymnázia, který byl převorem ročovského kláštera. Při této cestě se zastavil v Rakovníku, aby zavzpomínal na město, které měl velice rád. To byla jeho poslední návštěva města.⁵⁴ Není divu, že býval poslední léta velice sklíčen a trpěl plicním neduhem. Roku 1907 ukončil pracovní poměr na Akademickém gymnáziu. Ale při své chorobě stále pilně pracoval. V létě jezdil do lázní v bavorském Reichenhalle, kde 12. června 1912 zemřel ve věku 65 let. 16. června byl pochován na vinohradském hřbitově.⁵⁵

2 Rakovník 19. století

Následující kapitola představuje, jak vypadal Rakovník v 19. století, kdy se do města Winter přistěhoval. Kapitola je zaměřená na podobu města jeho kulturu, školství, průmysl a obchod. Při popisu města byla hlavním zdrojem kniha místního pedagoga a archiváře Jana Rennera, *Rakovník XIX. století*, ve které zachytil dějiny Rakovníka. Pro charakteristiku průmyslu a obchodu byla použita jeho další kniha, kterou vydal pro potřeby učitelstva s názvem *Popis politického a školního okresu rakovnického*. Informace o kultuře a školství byly čerpány z dvou diplomových prací. První z nich *Kulturní život v Rakovníku ve 2. polovině 19. století* se zaměřuje na několik oblastí kulturních aktivit, které byly pro občany dostupné. Druhá diplomová

⁵⁴ RENNER, Jan. Zikmund Winter a Rakovnický archiv. In: *Zikmund Winter a Rakovník*. Rakovník: Společnost přátel umění, 1937, s 136. Dále jen RENNER, Jan. Zikmund Winter a Rakovnický archiv

⁵⁵ ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Zikmund Winter. "Materiály k vypsání života i díla"*. s 108.

práce Školství v Rakovníku ve druhé polovině 19. století popisuje, jak se vyvíjelo školství ve městě a jaké zde vznikaly nové školy.

2.1 Podoba města

Centrem města byl od nejstarších dob kostel, který byl dokola obklíčen hlubokým příkopem. Příkop dosahoval téměř až k reálce a do poloviny parku, jenž byl založen před kostelem.⁵⁶ „*Uvnitř příkopu před kostelem stávala stará školní budova.*“⁵⁷ Na levé straně vchodu do kostela se nacházela kaple, kde se konaly poutě, na které docházelo mnoho poutníků z dalekých vesnic. Kaple byla zbořena roku 1851 a byla nazývána „kaplí umrlčí“. Na jejím místě byl později postaven kříž.⁵⁸ Za kaplí se nacházela kostnice, která byla zbořena v roce 1815.⁵⁹ Roku 1845 profesor Šofka po domluvě s děkanem Živným podal žádost na magistrát, aby byl pozemek, který patřil kostelu, děkanovi vyměněn za jiný. Starý pozemek byl tedy určen k založení botanické zahrady.⁶⁰ Od kostela k západu se rozkládalo náměstí, které se téměř nezměnilo, ale jeho vzhled byl bídný. Bohužel tak vypadal i zbytek města. Na jeho úpravu se nemohl vydat jediný krejcar, neboť vše musely schválit vyšší úřady a samospráva tehdy ve městě nebyla. Ve městě fungovalo jakési obecní zastupitelstvo, na které dohlížel magistrát, jenž se poté zodpovídal krajskému úřadu. O každé žádosti tedy rozhodovalo několik úřadů. Než byla žádost vyřízena, například na opravu veřejné budovy, budova zchátrala a oprava vyžadovala vysoké náklady, které nikdy nebyly schváleny. Tímto způsobem se nedochovaly dvě městské brány Plzeňská a Karlovarská.⁶¹ Ale ani většina

⁵⁶ RENNER, Jan. *Rakovník XIX. století*. Rakovník: Musejní spolek, 1931. s 2. Dále jen RENNER, Jan. *Rakovník XIX. století*.

⁵⁷ Tamtéž, s 3.

⁵⁸ Tamtéž, s 4.

⁵⁹ Tamtéž, s 5.

⁶⁰ Tamtéž, s 6.

⁶¹ Tamtéž, s 7.

domů nebyla okrasou, jelikož panovala všeobecná bída, která byla zapříčiněna neapolskými válkami. Následky trpěla nejenom veřejná správa, ale i obyvatelé.⁶² Až purkmistr Josef Bradský začal s opravami města. Zřídil ve městě první veřejné osvětlení, které se skládalo z několika olejových lamp ve skleněných baňkách. Opravy ve městě plynuly poměrně pomalu. Svědčí o tom některé správy policejního revizora, které podával na magistrát. Šlo především o to, aby bylo zabráněno některým starým zvyklostem, například kování na ulici nebo sušení klišu, který poté stékal na ulici, na půdách. V roce 1856 tak navrhol hejtmanství, aby byly zřízeny nové chodníky. Cesta po ulici by tak byla bezpečnější a pohodlnější.⁶³ Odpověď správy města byla taková, že nemá v moci přinutit občany, aby před svými domy zřídily nové chodníky. Město na své náklady chodníky vystavět nemohlo, protože na to nemělo dostatečné finanční prostředky. Po dotazování občanů někteří souhlasili s výstavbou. Jednání byla ale dlouhá, tudíž byly zřízeny v pozdějších letech.⁶⁴

Co se týče čistoty města ve středověku, obyvatelé čistili město pouze před důležitou návštěvou. V 19. století bylo náměstí shromaždištěm všelijakého dobytka. Odtud pak pastýř dával každý den znamení k vyvádění dobytka. V roce 1852 si někteří občané u městské správy stěžovali na nečistotu města, která byla zapříčiněna dobyt看em.⁶⁵ Byl podán návrh, aby pastýř stáda shromažďoval za městem a k jejich vyhánění dával znamení trubkou. Na ulici se tenkrát našlo všechno možné, vozy, kamení, dříví nebo různý stavební materiál. Úřad proto nařídil, že se město bude čistit každou sobotu, před svátky a po jarmarcích a dešti.⁶⁶ Tento způsob bohužel příliš nefungoval, i přesto si lidé na nepořádek stěžovali. Na rozkaz úřadů tomu městská správa učinila

⁶² RENNER, Jan. *Rakovník XIX. století*. s 8.

⁶³ Tamtéž, s 9.

⁶⁴ Tamtéž, s 10.

⁶⁵ Tamtéž, s 11.

⁶⁶ Tamtéž, s 12.

přítrž a začala uklízení města pronajímat. Tento systém fungoval několik let, ale v roce 1857 se o pronájem už nikdo nepřihlásil, a město tak na čištění začalo sjednávat lidi. „*Jednu dobu čistili město také trestanci zdejší krajské trestnice.*“⁶⁷ Péči potřebovaly i městské zdi, které vyžadovaly ustavičné finanční náklady, které nebyly pro zchudlé město možné. Proto se po čase začaly rozpadat a město už nebylo tolik bezpečné.⁶⁸ Z toho důvodu se pro lepší bezpečnost obyvatel začaly vykonávat noční hlídky.

Z historie víme, že lidé si pro zakládání vesnic a měst vybírali místa, která ztěžovala přístup k obydlím. I Rakovník byl jedním z nich. Voda, která vedla okolo města, byla využita k založení mlýna. Vedle něj poté vznikly hospodářský dvůr a chalupy pro čeledě. Ve městě se rozvinul pivovarnický průmysl, ke kterému bylo zapotřebí velké množství vody. Proto vznikl velký rybník, kterému se říkalo Sladovnický, z něhož voda vedla přímo do pivovaru.⁶⁹ Rakovnický potok protékal městem směrem od Senomat. Mnohdy byl zanesen pískem, a proto ve městě způsoboval časté záplavy.⁷⁰ Roku 1872 postihla město velká povodeň, která ukázala, že potok je křivý, úzký a mělký. V lednu 1873 zemský inženýr Švarc předložil plán na regulaci potoka. Kvůli úpravě bylo vykoupeno několik pozemků. V roce 1852 byly zrušeny dva rybníky Podkovářský a Brodidlo.⁷¹ Po jejich zrušení začala být nouze o vodu při požárech. Město proto odkoupilo pole vedle potoka od Thüningrů a nechalo vystavit rybník nazvaný Koňák. Ten odevzdali cukrovaru za postoupené pozemky při úpravě potoka s tím, že v případě požáru budou moci brát z rybníka vodu a v zimě sekat led po potřeby pivovaru.⁷²

⁶⁷ RENNER, Jan. *Rakovník XIX. století*. s 13.

⁶⁸ Tamtéž, s 14.

⁶⁹ Tamtéž, s 21.

⁷⁰ Tamtéž, s 26.

⁷¹ Tamtéž, s 27.

⁷² Tamtéž, s 31.

Do počátku 19. století měl Rakovník ráz středověkého města, který se ale počátkem nového století začal měnit. Jedním z faktorů byla všeobecná bída, která bránila investovat do zachování starobylých památek. Město se rozrůstalo, a tak začaly mizet i městské zdi, bašty a brány.⁷³ Z bran zbyly pouze brány Pražská a Vysoká. Městské zdi se začaly bourat roku 1837, s nimi se zbouraly i zbylé dvě brány Karlovarská a Plzeňská, neboli Lubenská.⁷⁴ Kvůli nepřátelským nájezdům a umístění na močálovitém místě byla Karlovarská brána mnohokrát opravovaná. Počátkem 19. století obyvatelé, kteří bydleli blízko brány, naléhali na magistrát, aby bránu opravili. Roku 1835 byla oprava zadána staviteli Rothovi. S opravami začal téhož roku v srpnu, ale i přes opravu upozorňoval magistrát na další potřebné úpravy.⁷⁵ Krajská komise nakonec rozhodla, že brána bude zbořena.⁷⁶ Stalo se tak na počátku roku 1842.⁷⁷ Druhá brána Karlovarská nebo také Svatojilská, jak jí někteří obyvatelé nazývali, byla zbořena roku 1835.⁷⁸ Rakovník tak přišel o dvě stavitelské památky především díky finančním podmínkám.

2.2 Kultura

Rakovník byl velmi bohatý a tak naplněný kulturním děním a společenským životem, že bychom těžko našli na českém venkově jiné město, které by se mohlo Rakovníku rovnat. Město bylo především řemeslné a zemědělské povahy, ovšem pomalu přecházelo na průmyslovou výrobu. Hledáme-li příčiny tak velkého kulturního a společenského ruchu, jedním z faktorů může být poměrně malá vzdálenost od Prahy. Obyvatelé tedy snáze

⁷³ RENNER, Jan. *Rakovník XIX. století*. s 37.

⁷⁴ Tamtéž, s 38.

⁷⁵ Tamtéž, s 50.

⁷⁶ Tamtéž, s 51.

⁷⁷ Tamtéž, s 58.

⁷⁸ Tamtéž, s 59.

přišli do kontaktu s pražskou kulturou. Dalším faktorem je fakt, že Rakovník měl za celou dobu své existence štěstí na osobnosti, které se tu buď narodily, nebo žily.⁷⁹

Jedním z významných fenoménů veřejného života 19. století se staly spolky.⁸⁰ Do konce 50. let 19. století jich ve městě vzniklo několik. Většina místních obyvatel byla české národnosti, tudíž vznikaly spolky převážně české, které svou činností současně podporovaly obrozenecký proces. Jednalo se hlavně o spolek divadelních ochotníků a Řemeslnickou besedu. V některých spolcích se angažovali i měšťané německé národnosti, například v Ostrostřeleckém sboru nebo Měšťanské besedě. Ostrostřelecký sbor byl nejstarším spolkem v Rakovníku, jehož historie sahá až do roku 1514. „*Ve sboru se sdružovali převážně mladí muži, kteří tak nahrazovali stálé vojsko a podle potřeby chránili město.*“ Členy sboru byli zpravidla příslušníci majetnějších vrstev, což mělo svůj důvod. Členství ve spolku bylo prestižní záležitostí, kdy členové měli povinnost nosit reprezentativní uniformy.⁸¹ Velký význam měl sbor během napoleonských válek, kdy byli povoláni k obraně českých měst. Po skončení válek zájem o sbor začal upadat. Na konci 20. let se pár občanů v čele s Engelthalerem rozhodlo činnost sboru obnovit. Základ spolku tvořili z větší části zámožní občané německé národnosti. V roce 1861 se sbor skládal z jedné setniny, což je 50 mužů a 12 hudebníků. Kapela obstarávala hudbu při mnoha význačných akcích a událostech.⁸² Spolek začal rozkvétat ve 2. polovině 19. století. Zasloužil se o to Karel Wolf, který se

⁷⁹ BUREŠ Jarolím et al. *140 let reálky-gymnázia v Rakovníku*. Rakovník: Gymnasium Rakovník. 1973. s 30. Dále jen BUREŠ Jarolím et al. *140 let reálky-gymnázia v Rakovníku*.

⁸⁰ OLLÁRYOVÁ, Veronika. *Kulturní život v Rakovníku ve 2. polovině 19. století*. Ústí nad Labem. 2006. 116 s. Diplomová práce. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem. Pedagogická fakulta. Katedra historie. s 14. Dále jen OLLÁRYOVÁ, Veronika. *Kulturní život v Rakovníku ve 2. polovině 19. století*.

⁸¹ Tamtéž, s 15.

⁸² Tamtéž, s 16.

postavil do čela sboru, a rovněž rakovnický obchodník Vincent Petráček, jenž byl členem od roku 1877 a byl několikrát povýšen.⁸³

V procesu národního obrození hrálo důležitou roli ochotnické divadlo, které přispělo ke zvýšení kulturní úrovně. Počátky ochotnického divadla v Rakovníku spadají do období napoleonských válek, přesněji do roku 1812, kdy bylo divadlo založeno. Po roce 1822 nastal útlum českých her kvůli nepřízni tehdejšího starosty Engelthalera a české hry byly zakázány. Německé hry ale ty české nenahradily a ochotníci se rozhodli nastudovat pro příznivce českou hru.⁸⁴ Záhy ovšem přišel další zákaz úřadů po velikonočních svátcích roku 1828. Zákaz byl jedním z mnoha pokusů potlačení projevů národního obrození. K obnově činnosti divadla došlo roku 1841, kdy byla uvedena veselohra *Půjčka za oplátku*. Měla velký úspěch a díky tomu následovala další představení. Naneštěstí v roce 1851 byla činnost spolku zakázána c. k. okresním hejtmanem Gschirhackleem, protože byl nastolený nový politický režim – Bachův neoabsolutismus.⁸⁵ Ochotníci se znovu sešli v roce 1861, do té doby hráli v rámci *Řemeslnické besedy*.⁸⁶ Mezi ochotníky se ale projevovaly generační rozdíly a spolek obnoven nebyl. Z podnětu písmáka Rocha Lettla byl v červenci 1872 založen spolek nazvaný *Divadelní ochotnická jednota Tyl*. Obliba ochotnického divadla rostla a hrálo se téměř nepřetržitě.⁸⁷

Jedním ze společenských center se stala *Měšťanská beseda*, kterou založili profesori z řádu premonstrátů, kteří působili na rakovnické reálce.⁸⁸ Spolek byl povolen c. k. podkrajským úřadem roku 1850. Stal se střediskem

⁸³ OLLÁRYOVÁ, Veronika. *Kulturní život v Rakovníku ve 2. polovině 19. století*. s 17.

⁸⁴ Tamtéž, s 19.

⁸⁵ Tamtéž, s 20.

⁸⁶ Tamtéž, s 25.

⁸⁷ Tamtéž, s 26.

⁸⁸ Tamtéž, s 20.

zábavy, podporoval vzdělanost a kulturu různými způsoby. Pořádaly se zábavy, plesy, výlety, přednášky, atd. Beseda sdružovala především úředníky, učitele a zámožnější měšťany, v menším počtu se mezi členy objevili i řemeslníci. V 80. letech beseda spolupracovala s dalšími spolky, například s Pěvecko-hudebním spolkem nebo se spolkem Vesna, a společně pořádaly kulturní akce.⁸⁹ V roce 1851 vznikla odštěpením od Měšťanské besedy beseda řemeslnická. Řemeslníci chtěli získat větší uznání od vyšší a střední třídy, proto došlo k rozdělení spolku. Ve spolku přibývalo členů z řad řemeslníků, tovaryšů, učňů nebo hospodářů.⁹⁰ Z podnětu spolku byla v roce 1859 založena nedělní řemeslnická škola, která poskytovala vzdělání pro tovaryše, učně, apod.⁹¹ Z nejvýraznějších spolků po roce 1861 byl pěvecký a hudební spolek. V říjnu 1862 byl oficiálně ustanoven Zpěvácký spolek.⁹² Za jeho vznik je odpovědný Pavel Michael Martinovský, který byl posledním řádovým ředitelem rakovnické reálky a jednou z nejvýznamnějších osobností hudebního a národního obrození. Stal se dirigentem a mecenášem spolku.⁹³ Jejich koncerty byly hojně navštěvované. Spolek v roce 1875 úplně zanikl, neboť neměl žádnou vůdčí osobnost. Spolek byl obnoven ještě toho roku s názvem Pěvecko-hudební. Spolupracovali ještě s dalšími rakovnickými spolky, společně pořádaly výlety a podařilo se jim navázat spolupráci s pěveckými a hudebními spolky po celé zemi.

Posledním spolkem, kterému bych se chtěla věnovat, je spolek Vesna. Vznikl v roce 1869 jako literární a zábavní spolek.⁹⁴ Spolek byl založen absolventy reálky Josefem Čiperou, Boleslavem a Lidmilen Trojanem a Juliem

⁸⁹ OLLÁRYOVÁ, Veronika. *Kulturní život v Rakovníku ve 2. polovině 19. století*. s 21.

⁹⁰ Tamtéž, s 23.

⁹¹ Tamtéž, s 24.

⁹² Tamtéž, s 27.

⁹³ BUREŠ Jarolím et al. *140 let reálky-gymnázia v Rakovníku*. s 33.

⁹⁴ OLLÁRYOVÁ, Veronika. *Kulturní život v Rakovníku ve 2. polovině 19. století*. s 29.

Županským. Měli svůj spolkový řád, spolkový prapor, který byl vyvěšen na náměstí roku 1860.⁹⁵ Vesna podporovala finančně i různými dary knihovny, pořádala osvětové přednášky, zábavné akce, výlety a divadelní představení. Spolek sdružoval hlavně vysokoškolské studenty a založil knihovny v Kněževsi, Senomatech, Rousínově a Slabcích. V 80. letech se spolek potýkal s nízkou návštěvností na akcích a finančními problémy proto byl roku 1895 rozpuštěn.⁹⁶

Podstatnou úlohu při pronikání obrozeneckých myšlenek měly knihovny a čítárny. Rakovnická knihovna byla jednou z prvních obecných knihoven v Čechách. Byla založena na počátku 40. let 19. století.⁹⁷ Knihovnu nechali založit dva nejvýraznější kulturní činitelé Matěj Dobromír Štembera a František Hovorka.⁹⁸ Při zakládání knihovny někteří měšťané věnovali knihy a časopisy. Jiní přispěli hmotnými dary, například skříněmi, regály nebo pokladnami. Knihovna byla oficiálně otevřena po bohoslužbě první postní neděli 28. února 1841. Knihy si občané mohli půjčovat každou neděli a o svátcích za měsíční poplatek čtyři krejcarey. Fungovala bez povolení příslušných úřadů, to dostala až roku 1848, kdy byl schválen i Čtenářský spolek.⁹⁹ V pozdějších letech byl osud knihovny spojen s Řemeslnickou besedou, kdy byla knihovna přemístěna do spolkové místnosti besedy. Slavnostně byla otevřena a předána do veřejného užívání 16. listopadu 1851. Následně Hovorka sepsal stanovy knihovny, protože dosud žádné nebyly. Městská rada je schválila 19. listopadu 1851 a opatřila pečeti.¹⁰⁰ „*V červenci 1857 vypukl na náměstí požár, který zachvátil pět domů, včetně toho, v němž*

⁹⁵ BUREŠ Jarolím et al. *140 let reálky-gymnázia v Rakovníku*. s 35.

⁹⁶ Tamtéž, s 30.

⁹⁷ Tamtéž, s 36.

⁹⁸ Tamtéž, s 37.

⁹⁹ Tamtéž, s 38.

¹⁰⁰ Tamtéž, s 40.

sídlila beseda s knihovnou.“ Díky obezřetnosti jednoho ze členů se knihy podařilo zachránit a byly prozatím uloženy u Hovorky. V roce 1865 se knihovna usídlila v přízemí radnice a již od roku 1863 opět fungovala jako měšťanská. Stalo se tak proto, že městská rada dříve dala souhlas pouze k tomu, aby byla knihovna přemístěna do Řemeslnické besedy, nikdy se však nestala jejím majetkem.¹⁰¹ Další možností, jak se mohl člověk vzdělávat, byly čítárny. Umožňovaly přístup k informacím nejenom bohatým jako knihovny, ale i chudým studentům, řemeslníkům nebo dělníkům.¹⁰² O první ze vzniklých čítáren se zasloužila tělocvičná jednota Sokol v čele s předsedou Antonínem Urbanem. Vznikla v 90. letech 19. století. Pořádala přednášky pro veřejnost, které se těšily velké návštěvnosti. Další čítárnou, která byla v Rakovníku založená, byla veřejná čítárna, o které jsou první zmínky z roku 1905.¹⁰³

Jedním z důležitých kulturních dědictví města dodnes je rakovnické muzeum a jeho sbírky. Muzeum vzniklo v souvislosti s výstavní činností v 90. letech 19. století stejně jako mnoho jiných regionálních muzeí. Při jeho založení hrály důležitou roli především Zemská jubilejní výstava v roce 1891 a Národopisná výstava Československá z roku 1895.¹⁰⁴ Jubilejní výstava vzbudila u české společnosti zájem o hmotné prameny, které byly důležitým svědectvím o minulosti národa. Velkým propagátorem těchto dvou výstav v Rakovníku byl okresní starosta z let 1880–1891 Čeněk Feyerfeil.¹⁰⁵ Díky jeho snahám byl v roce 1894 založen po vzoru jiných měst a vesnic krajinský odbor, který měl za úkol shromáždit a zdokumentovat veškeré památky, jež byly z kulturního a historického hlediska významné. Nejdůležitější součástí měly být fotografie budov, kostelů, škol, zvoníc atp. Hlavní roli ve sběru těchto

¹⁰¹ BUREŠ Jarolím et al. *140 let reálky-gymnázia v Rakovníku*. s 41.

¹⁰² Tamtéž, s 45.

¹⁰³ OLLÁRYOVÁ, Veronika. *Kulturní život v Rakovníku ve 2. polovině 19. století*. s 46.

¹⁰⁴ Tamtéž, s 51.

¹⁰⁵ Tamtéž, s 62.

materiálů měl profesor reálné školy František Kraus. Spolu s dalšími lidmi se zasloužil o nashromáždění mnoha cenných pramenů hmotné povahy, které byly odeslány k výstavním účelům. Po skočení Národopisné výstavy, která se konala 22. září 1895, byly materiály poslány zpět do Rakovníka. Protože si většinu jejich majitelé nevyzvedli, zůstaly prozatím uloženy na radnici, kde se jich ujal Kraus. Díky tomu se zrodila myšlenka založit muzeum, kde by mohly být materiály uloženy a přístupny veřejnosti.¹⁰⁶ Kraus požádal o pomoc městskou radu, která s nápadem souhlasila a v roce 1896 uvolnila prostory na chlapecké škole. Zároveň se tak stal prvním správcem muzea. Slavnostní otevření muzea se konalo 24. července 1898 na den oslav 100 let od narození Františka Palackého.¹⁰⁷

2.3 Školství

Na konci 18. a začátku 19. století probíhaly velké školské reformy. Ty Rakovník příliš nezasáhly, neboť zde fungovala pouze dvoutřídky, která se během vlády Josefa II. změnila v triviální školu. Dozor nad ní vykonával farář. Školu navštěvovaly převážně české děti a výuka probíhala většinou v češtině. Němčina se vyučovala, pouze když ve škole vyučoval řídící učitel Michal Domíkl. To zapříčinilo, že spousta dětí na konci školního roku neprospívala a úroveň školy byla velmi nízká.

Velký zlom nastal v letech 1868–1870, kdy byly vydány školní zákony. První z nich byl vydán 25. května 1868 a upravoval postavení školy k církvi. Církev na školách mohla vyučovat pouze náboženství. Vznikly nové školní úřady, které převzaly povinnosti těch starých. Dozor nad školami přešel ze školních výborů na školní rady, z vikářů a školdozorských úřadů na okresní

¹⁰⁶ OLLÁRYOVÁ, Veronika. *Kulturní život v Rakovníku ve 2. polovině 19. století*. s 63.

¹⁰⁷ Tamtéž, s 64.

školní rady.¹⁰⁸ Schválení nových zákonů bylo doprovázeno mnoha problémy. Poslanci se nezúčastnili schvalování zákonů, proto nemohli prosadit změny v jejich znění. Negativní stanovisko zastávaly ve většině české obce včetně Rakovníka. Protest daly najevo odmítnutím voleb do nových školních rad. Všechny rakovnické školy spadaly pod okresní radu, která měla sídlo v Rakovníku. Do čela byl postaven okresní hejtman F. Trapp. Vedle okresní rady ve městě sídlila ještě místní školní rada, která se starala o školy přímo ve městě a jejímž předsedou byl starosta. Nově byly také zřízeny funkce místních a okresních školních inspektorů.¹⁰⁹ Inspektoři dohlíželi na školy, prováděli kontroly ve vyučování, dodržování předpisů a podávali návrhy a doporučení na obsazení učitelských míst. 14. května 1869 byl přijat zákon o obecných školách, který prodloužil školní docházku z šesti na osm let a zrušil dosavadní systém triviálních, hlavních a normálních škol. Nahradil ho systém pětiletých obecných škol, na které poté navazovaly tříleté měšťanské školy. Žáci pak mohli pokračovat na střední školy nebo si mohli vybrat z různých gymnázií (klasické, reálné, reformní reálné).¹¹⁰ Do výuky byly zařazeny nové předměty kreslení, tělocvik a ženské ruční práce. Díky zavedení nových zákonů se zlepšily finanční poměry rakovnických učitelů. „*Zákonem z 21. ledna 1870 byl Rakovník vřazen do I. třídy služného učitelů.*“ Učitel tak dostal 600 zlatých, podučitel 420 zlatých a industriální učitelka 300 zlatých. Reformy na Rakovnicku měly i negativní dopady, jež se týkaly rozvoje německého školství v okolních obcích, které byly zapříčiněny formováním novodobých národů, během kterého brzo dochází k nacionalismu. V druhé polovině 19. století došlo na Rakovnicku ke střetu češství s němečtvím hlavně v oblasti školství, kdy se

¹⁰⁸ PETŘÍKOVÁ, Šárka. *Školství v Rakovníku ve druhé polovině 19. století*. Ústí nad Labem. 2006. 80 s. Diplomová práce. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem. Pedagogická fakulta. Katedra historie. s 13. Dále jen PETŘÍKOVÁ, Šárka. *Školství v Rakovníku ve druhé polovině 19. století*.

¹⁰⁹ Tamtéž, s 14.

¹¹⁰ Tamtéž, s 15.

zápasilo o vyučovací jazyk na škole. Německý nacionalismus byl zastoupen spolkem Schulverein, který měl hojně finanční prostředky, jimiž financovali výstavbu německých škol. Protiváhou na české straně byla Ústřední matice školská, která byla v Rakovníku založena v roce 1882. Ta se naopak snažila financovat výstavbu českých škol. Můžeme říci, že na Rakovnicku, byly tyto dvě strany celkem v rovnováze.¹¹¹

V 60. letech se školství začalo vyvíjet poměrně rychleji. V té době byly v Rakovníku vedle reálky ještě německá hlavní škola a česká triviální škola. Obě zmíněné školy byly smíšené. Do hlavní školy chodily děti zámožnějších občanů města a okolí, zatímco do české triviálky chodily děti z chudých rodin. Dívky to ve školách neměly lehké, nebyla jim věnována taková pozornost jako chlapcům a téměř žádná z nich se nedostala do čtvrté třídy. Proto se začaly ozývat intenzivní ohlasy, které požadovaly založení dívčí školy. Okresní úřad tak zahájil jednání ohledně zřízení a jmenoval osmičlennou komisi, která se měla ujmout jednání. Všechna jednání proběhla rychle a škola byla oficiálně otevřena 19. září 1861. Řízením školy se ujal děkan F. Štangler. Když byla založena dívčí škola, byla zrušena triviálka a hlavní škola se přeměnila na chlapeckou školu se čtyřmi třídami. Celá dívčí škola proto byla umístěna do prostor bývalé triviálky.¹¹² Založením školy se úroveň vzdělání dívek zlepšila. O rok později přišel F. Štangler s nápadem založit dívčí soukromou školu. Díky podpoře purkmistra J. Krále byla škola od září roku 1862 otevřena. Počáteční nadšení ale postupně ochablo. Dívky zanedbávaly docházku, rodiče je v tom podporovali a postupně je ze školy začali odhlašovat. To zapříčinilo, že škola po dvou letech fungování úplně zanikla. V roce 1869 byl vydán zákon o obecných školách, podle kterého se chlapecká a dívčí škola změnila na školy

¹¹¹ PETŘÍKOVÁ, Šárka. *Školství v Rakovníku ve druhé polovině 19. století*. s 16.

¹¹² Tamtéž, s 18.

obecné a nahradily tak starý systém triviálních a hlavních škol.¹¹³ Došlo k mnoha změnám ve výuce. Byly schváleny nové osnovy a zavedeny některé nové předměty. Výuka na obou školách začínala kolem 15. září a končila 31. července. 3. května 1883 vyšla nová školní novela, která přinesla změny do zákona z 14. května 1869. Šlo hlavně o změny v učebních osnovách jednotlivých předmětů. Učitelé rakovnického okresu měli možnost se na změnách v osnovách podílet. Okresní školní rada proto vyzvala učitelské sbory, aby vypracovaly návrhy na změnu dosavadních osnov. 31. ledna a 28. února 1884 se v Rakovníku konaly učitelské konference, kde se učitelé dohodli vypracovat společně osnovy pro jednotlivé kategorie škol. Na valné hromadě 19. dubna 1884 rakovnického učitelského spolku Budče byly návrhy prezentovány a poté odevzdány školní radě. Návrhy ale nebyly nikdy použity.¹¹⁴

Jak již bylo zmíněno, Rakovník byl převážně zemědělskou oblastí, na jehož území žili hlavně rolníci a zemědělci. Jejich obživou bylo hlavně zemědělství a řemeslná výroba. V té době jediná škola, která poskytovala vzdělání budoucím hospodářům, byla reálka. Ve městě se odborné školy začaly zřizovat od druhé poloviny 19. století. Zaměřovaly se na praktickou výuku a vzdělávaly hospodářské a řemeslnické učně a tovaryše. 20. prosince 1859 vyšel živnostenský řád, který zrušil dosavadní cechovní systém, a občanům tak bylo dovoleno za určitých podmínek vykonávat řemeslo. Toho roku zásluhou Řemeslnické besedy byla založena nedělní řemeslnická škola pro učně a tovaryše. Další odbornou školou, která byla založena tentokrát s přispěním okresního zastupitelstva, byla hospodářská škola, jež přispěla k rozvoji zemědělství v kraji. I dívky měly možnost navštěvovat odbornou školu.

¹¹³ PETŘÍKOVÁ, Šárka. *Školství v Rakovníku ve druhé polovině 19. století*. s 19.

¹¹⁴ Tamtéž, s 22.

Jednalo se o soukromou hospodyňskou školu Marie Klatovské.¹¹⁵ V odborných školách vyučující vždy kladli důraz na praktické znalosti, které žáci poté mohli využít nejenom v praxi, ale i běžném životě.

2.4 Obchod a průmysl

Jak již bylo několikrát řečeno, na prvním místě ve zdroji obživy na Rakovnicku bylo zemědělství. I přesto se průmysl dostával na počátku 19. století do popředí a byl čteně zastoupen. Na předním místě v průmyslu bylo mlynářství. Mlýn byl prostředníkem mezi pěstiteli obilí a domácími spotřebiteli. První historické zmínky o Rakovníku se váží právě k mlýnu, který byl vedle kostela sv. Jiljí. Na Rakovnickém potoce bychom jich tenkrát napočítali čtrnáct poháněných parou. Mlynářství ale pocítilo značný úpadek, neboť se objevila konkurence v Uhrách. Mlynáři v Čechách se tudíž museli přizpůsobit pokroku a novodobým požadavkům. Díky tomu poté mohli konkurovat cizině. Další oblastí průmyslu, která byla v Rakovníku zastoupena, bylo cukrovarnictví. V roce 1870 byla založena akciová firma, která v roce 1877 přešla do soukromých rukou pražského stavitele J. Čermáka. Ten ji následně předal svým potomkům. Cukrovar v roce 1898 vyhořel a znovu založen nebyl. Na okrese bylo hojně zastoupeno pivovarnictví. V Rakovníku se nacházel měšťanský pivovar, který ročně uvařil v průměru kolem třiceti tisíc hektolitrů piva. Další dva pivovary byly knížecí – v Krušovicích a na Křivoklátě.¹¹⁶ Světoznámou byla Rakovnická továrna na šamotové zboží, jejíž výrobky byly dodávány do celého světa. S továrnou byla spojena i dílna kamnářská. Kamnářství a hrnčířství od dávných dob v Rakovníku jenom vzkvétalo. V letech 1863–1869 nedaleko Rakovníka fungovala továrna na

¹¹⁵ PETŘÍKOVÁ, Šárka. *Školství v Rakovníku ve druhé polovině 19. století*. s 35.

¹¹⁶ RENNEN, Jan. *Stručný popis politického a školního okresu Rakovnického*. 1. vyd. Rakovník: Příhoda, 1905. s 45. Dále jen RENNEN, Jan. *Stručný popis politického a školního okresu Rakovnického*.

výrobu hliněných dýmek a kamenných lahví.¹¹⁷ Nejenom v Rakovníku, ale v celém okrese bychom našly různá odvětví průmyslu, kterým se dařilo, například lihovarnictví, hutnictví, sýrárny, válcovny, výroba mlýnských kamenů nebo dřevařství. Posledním podnikem, který stojí za zmínku a v Rakovníku si vedl dobře, je mydlárna Františka Otty. Tento podnik je pro dnešní obyvatele rakovnického okresu vůbec jeden z nejznámějších doby 19. století.

Lépe než průmyslu se v Rakovníku dařilo obchodu. Ročně se v Rakovníku konalo šest výročních trhů, šest trhů s dobytkem, každou středu se pořádal trh s obilím a od roku 1860 byl zaveden trh s drůbeží a potravinami, který se konal každé úterý a sobotu. Hodně potravin vozili hokynáři do Prahy a Kladna. Velké množství masa se vozilo též do Prahy nebo Karlových Varů.¹¹⁸ V celém okrese byl velký nadbytek obilí, které se prodalo hlavně na trzích v Rakovníku. Když rolník neprodal obilí na trzích, prodal ho do obilných skladů zřízených v Rakovníku. Nejdůležitějším zbožím na Rakovnicku pro obchod byl chmel, který se těšil světové pověsti. Pro jeho věhlas tak byla ve městě 9. července 1885 otevřena česká tržnice na chmel.

3 Rakovnická reálná škola

Tato kapitola se věnuje samotné reálné škole. Je popsáno, jak vznikla, jak fungovala a jaké měla problémy před příchodem a během pobytu Zikmunda Wintra. Hlavním podkladem pro kapitolu byla kniha od J. Konička *Sto let reálky rakovnické*, která byla vydaná v rámci stoletého založení reálné školy v roce 1933. Kniha obsahuje dějiny školy, vzpomínky žáků a profesorů

¹¹⁷ RENNER, Jan. *Stručný popis politického a školního okresu Rakovnického*. s 46.

¹¹⁸ Tamtéž, s 47.

nebo abecední seznamy žáků. Dalším pomocným zdrojem byly některé výroční zprávy školy, které vyšly během Wintrova pobytu.

3.1 Založení reálné školy

O reálné škole v Rakovníku a zároveň i v Liberci začal jednat piaristický vikář Prosper Husák v roce 1826. Většina měšťanstva radostně vítala naději, že by ve městě vznikl ústav jako tento, neboť do té doby mohli žáci pokračovat pouze na gymnázium. Nabídku zřízení ale odmítal rakovnický purkmistr Hynek Engelthaler.¹¹⁹ Na vznik reálky měšťané protokolárně odpověděli uznáním a děkováním za dar, jež pro založení reálky zanechal neznámý dárcce, který si nepřál být prozrazen. Jeho identita byla odhalena po jeho smrti v červnu 1830. Dále v odpovědi navrhovali umístění školy do domu číslo jedna, který by majitel ochotně přenechal. Dům nakonec nebyl uznán za vhodný a pro umístění reálky se postavila nová budova. Zabezpečení stavby a její další udržování dostal na starost v červnu 1827 tehdejší c. k. rakovnický komisař Vojtěch Hrdlička.¹²⁰ Další bod v protokolu uváděl, že měšťané budou na pracích okolo reálky pracovat zadarmo a nebudou chybět ani příspěvky od várečného měšťanstva.¹²¹ Aby mohla reálná škola fungovat, musela být zřízena škola hlavní, ze které poté měli žáci možnost nastoupit na reálku. Hlavní škola byla otevřena 9. listopadu 1829. Tímto datem bylo též oslaveno založení reálky.¹²² Stavba školy ale stále nebyla započata. 30. prosince 1830 krajský úřad nařídil, aby byla stavba neprodleně zahájena a zároveň vyzval město k vyjádření, zda chce započít stavbu, jinak by byly reálná i hlavní škola

¹¹⁹ KONÍČEK, J. *Sto let Reálky rakovnické: památník vydaný k stému výročí založení Reálky v Rakovníku*. Rakovník: Sbor pro oslavu stoletého jubilea Reálky rakovnické, 1933. s 24. Dále jen KONÍČEK, J. *Sto let Reálky rakovnické: památník vydaný k stému výročí založení Reálky v Rakovníku*.

¹²⁰ Tamtéž, s 32.

¹²¹ Tamtéž, s 27.

¹²² Tamtéž, s 32.

přesunuty do jiného města. Hrozba byla účinná.¹²³ 7. srpna 1832 byl položen základní kámen.¹²⁴ Stavba byla dokončena v roce 1936, kdy se do ní v září přistěhovali učitelé piaristického řádu. Vysvěcení budovy proběhlo až 29. ledna 1838, do té doby se ve škole normálně učilo.¹²⁵ První školní rok na reálce započal 4. října 1833. Důvod, proč začala škola vyučovat až čtyři roky od svého založení, je spojen s hlavní školou. Reálka musela, vyčkat až žáci hlavní školy, kteří nastoupili v roce 1829, vyjdou ze IV. třídy. Pak mohli pokračovat ve studiu na reálce.¹²⁶

3.2 Reálka před Wintrovým příchodem

Od roku 1829 řídili hlavní školu piaristé. Po vzniku reálky byla i ona pod jejich vedením. O obě školy pečovali velice poctivě a snažili se, aby žáci získali skutečné vzdělání, díky tomu byli z domácích řádů nejoblíbenější. Ředitelem hlavní a reálné školy se stal Krescencius Fanta.¹²⁷ Škola měla nevelký počet žáků, který byl způsoben tím, že škola byla německá.¹²⁸ Čeští vlastenci se snažili prosadit český jazyk jako vyučovací. 19. října 1835 c. k. české zemské prezidium zaslalo pro sbor českého muzea vyjádření. Podle něj byly reálné školy pro veškerou mládež jednoho města a kraje, tím pádem pro mládež celé země a i jiných zemí. Proto byli přijímáni žáci němečtí, kvůli nimž nemohlo být vyučování v českém jazyce, ale v německém. Toho vyučování se tak mohli účastnit nejenom němečtí žáci, ale i čeští, kteří tak nabývali jazykových znalostí. Veškeré naděje a snahy byly zmařeny a na reálné škole se

¹²³ KONÍČEK, J. *Sto let Reálky rakovnické: památník vydaný k stému výročí založení Reálky v Rakovníku*. s 36.

¹²⁴ Tamtéž, s 40.

¹²⁵ Tamtéž, s 42.

¹²⁶ Tamtéž, s 44.

¹²⁷ Tamtéž, s 57.

¹²⁸ Tamtéž, s 58.

tak téměř třicet let vyučovalo německy.¹²⁹ Počátky reálné školy byly nejenom jednoduché, ale i těžké. Učitelé měli k dispozici osnovy, rozvrhy a vše potřebné, neměli však s novým vyučováním žádné zkušenosti. Další nesnází, která je při výuce doprovázela, byly učební pomůcky pro kreslení a učebnice, z nichž většina byla velice drahá.¹³⁰ Stojí za zmínku, že piarista Michl chtěl pomoci v tomto nedostatku a napsal česko-německou učebnici podle učebního „plánu pro pověcné učiliště v Rakovníce a Liberci“, kniha však zůstala pouze jako rukopis.¹³¹ V roce 1840 vyšla tři úřední nařízení. Dekret z 30. července oznamoval, že reálné školy měly náležet k německým školním ústavům, tedy k obecnému školství, jejichž vedení bylo svěřeno ordinariátu. Reálné školy v Rakovníku a Liberci tak byly podřízeny svým konzistořím. 5. listopadu byl rakovnický purkmistr Josef Bradský zemskou vládou jmenován školním světským dohlížitelem na reálce. Jeho povinnostmi byl častější dohled, přítomnost u zkoušek nebo upozorňování na nedostatky a nápravy. Roku 1843 konzistoř shledala budovu školy za vyhovující. To se nedalo tvrdit o botanické zahradě, která měla být součástí reálky.¹³² O zahradě se začalo jednat až v roce 1847. Dne 29. října dvorská kancelář schválila výměnu děkanských pozemků na zřízení zahrady za obecní pastviště a pole. O získání pozemku a vzniku zahrady se zasloužil piarista Šofek.¹³³ Reálka byla víc a víc závislá na úřadech, které řídily veškeré její práce a školní povinnosti. Piarističtí učitelé pracovali poctivě za velmi malý plat, bez dostatečných pomůcek a učebnic. Kvůli tomu se řád vzdal obou rakovnických škol.¹³⁴ Arcibiskup pražský A. J. Schrenk tak nabídl správu škol opatovi strahovského kláštera prelátovi Jeronymu

¹²⁹ Tamtéž, s 69.

¹³⁰ KONÍČEK, J. *Sto let Reálky rakovnické: památník vydaný k stému výročí založení Reálky v Rakovníku*. s 59.

¹³¹ Tamtéž, s 60.

¹³² Tamtéž, s 64.

¹³³ Tamtéž, s 65.

¹³⁴ Tamtéž, s 66.

Zeidlerovi, který nabídku přijal. Změna byla ministerstvem schválena 11. ledna 1848. Podle nařízení ale piaristé museli ve škole setrvat do konce školního roku 1849.¹³⁵

V září 1849 školu převzali premonstráti. Novým ředitelem se stal Lohelius J. Žďárský.¹³⁶ I přesto, že do školy přišel nový řád, vyučování stále probíhalo v němčině.¹³⁷ V únoru 1850 měl Rakovník navštívit zemský školní rada J. Wenzig, aby zde jednal s obcí o založení nižší reálky. Rakovníčtí toho využili a sepsali žádost k c. k. školní radě, aby alespoň některé předměty byly vyučovány v češtině. Do Rakovníka Wenzig zavítal ještě 25. dubna, kdy měl provést inspekci školy. Poté hovořil o nezbytnostech, které škola potřebuje, což někteří zástupci brali jako znamení, že stát by přejal školu.¹³⁸ Tyto naděje však byly marné. Dne 5. listopadu 1851 byla otevřena nižší reálná škola, která vznikla z přeměny IV. třídy na hlavní škole.¹³⁹ Měla za úkol žáky připravovat na výuku na vyšší reálce, která dále měla připravovat na technické školy. Rakovníčané toužili po tom, aby byla reálka reorganizována ve vyšší nebo zestátněna. Proto dne 14. ledna 1852 podali žádost na ministerstvo o reorganizaci školy. Odpověď z ministerstva místodržitelství, která zamítala reorganizovat školu ve vyšší reálku, ve městě oznámili 15. června. Mezitím z funkce ředitele odstoupil L. Žďárský a na jeho místo nastoupil ředitel hlavní školy Jakub Novák.¹⁴⁰

¹³⁵ KONÍČEK, J. *Sto let Reálky rakovnické: památník vydaný k stému výročí založení Reálky v Rakovníku*. s 67.

¹³⁶ Tamtéž, s 71.

¹³⁷ Tamtéž, s 72.

¹³⁸ Tamtéž, s 74.

¹³⁹ Tamtéž, s 77.

¹⁴⁰ Tamtéž, s 78.

Začátek školního roku 1854–1855 byl pro rakovnickou reálku velice smutný, neboť bylo otevřeno pouze pět tříd. Kromě toho bylo potřeba ještě alespoň jednoho suplenta matematiky, za kterého byli měšťané ochotni platit potřebné náklady. V říjnu na školu nastoupil Josef Šetlík, učitel mechaniky a projekční nauky. Sbor ale potřeboval ještě alespoň dva učitele navíc.¹⁴¹ Díky neúplnosti sboru nebyly vyučovány všechny předměty, jak přikazoval zákon. Je zřejmé, že město se o svou školu bálo a snažilo se o ni pečovat. Proto poslali 16. září 1855 na místodržitelství zprávu, ve které se ohrazovali, aby do Rakovníka nebyli stále posíláni nezkušení suplenti na náklady školy. 21. září přišla z místodržitelství odpověď, která povolovala otevření VI. třídy pod podmínkou, že město se zaváže platit kromě učitelů ještě nového suplenta. Zastupitelstvo po zvažování podmínky nakonec přijalo.¹⁴² Dne 29. září 1855 byl na místo nového ředitele reálky c. k. místo-držitelstvím zvolen Michal Martinovský, který zároveň řídil hlavní školu. Ve školním roce 1855–1856 se situace učitelů zlepšila. V prosinci byli přijati na školu dva noví učitelé.¹⁴³ Další učitel, tentokrát již jedenáctý, byl přijat ve školním roce 1857–1858. Na škole vyučovali v tu dobu čtyři suplenti. Školní rada Maresch pro ně měl lepší práci jinde, neboť chtěli z ústavu odejít. Navrhl tedy městu, aby stejně jako jinde zavedli pivní krejcar, který by reálce pomohl. Obyvatelé byli nejprve rozhořčeni, ale na návrh přistoupili a suplentům zaplatili po 500 zl.¹⁴⁴

Od prosince 1860 se nesly mezi obyvateli zvěsti, že čeština by měla být zavedena alespoň částečně, jako druhý vyučovací jazyk. Stále tu bylo dost zpátečníků, kteří takové zavedení odmítali.¹⁴⁵ Čeština a čeští žáci byli

¹⁴¹ KONÍČEK, J. *Sto let Reálky rakovnické: památník vydaný k stému výročí založení Reálky v Rakovníku*. s 82.

¹⁴² Tamtéž, s 83.

¹⁴³ Tamtéž, s 84.

¹⁴⁴ Tamtéž, s 86.

¹⁴⁵ Tamtéž, s 90.

některými učiteli na vyučovacích hodinách hanobeni, a tak mezi oběma národnostmi vznikla velká řevnivost, která vydržela dlouho. Dne 13. června 1861 se konala schůze školského rady J. Maresche a městské reprezentace, na které bylo rozhodnuto, že čeština bude vedle němčiny druhým vyučovacím jazykem.¹⁴⁶ V říjnu 1861 opustil reálku i hlavní školu ředitel Martinovský. Na jeho místo nastoupil D. Manžel. S odchodem Martinovského škola přišla zároveň i o dalšího učitele. Zákon nařizoval, že na reálné škole musí učit dvanáct učitelů, ale rakovnická reálka jich měla pouze deset.¹⁴⁷ V roce 1865 se na škole nacházelo mezi 194 žáky, pouze 20 žáků německé národnosti. Učitelé věděli, že takové vyučování není pro žáky užitečné a zastávali názor, že českým jazykem se dá prospěšně a zdárně vyučovat.¹⁴⁸ Zastupitelstvo se sešlo 20. listopadu 1865. Na schůzi hlasovali, jakým jazykem se bude vyučovat, většina byla pro češtinu, ale němčina zůstala nepovinným jazykem. 18. ledna 1866, dva měsíce po poradě zastupitelstva byl vydán zákon o rovnoprávnosti ve školství. Oba jazyky se tak staly povinnými předměty.¹⁴⁹ Českost školy byla zpečetěna v říjnu 1868, kdy vyšlo nařízení, které němčinu prohlásilo za nepovinný jazyk.¹⁵⁰ V dalším roce byly zavedeny nové zákony, které přinesly změny pro všechny reálky. 27. května 1869 byly nařízeny maturitní zkoušky. Na rakovnické reálce se první písemné zkoušky konaly 5. července, ústní zkoušky 19. a 20. července.¹⁵¹ 23. června 1871 zaskočila Rakovničany nemilá zpráva. C. k. hejtmanství oznámilo, že premonstráti nemají dostatek učitelů a budou tím pádem odvoláni z reálek v Rakovníku i Liberci. Bývalí učitelé měli být zaměstnáni v rámci řádu.¹⁵² Premonstráti opustili školu 5. srpna téhož

¹⁴⁶ KONÍČEK, J. *Sto let Reálky rakovnické: památník vydaný k stému výročí založení Reálky v Rakovníku*. s 92.

¹⁴⁷ Tamtéž, s 94.

¹⁴⁸ Tamtéž, s 98.

¹⁴⁹ Tamtéž, s 99.

¹⁵⁰ Tamtéž, s 101.

¹⁵¹ Tamtéž, s 102.

¹⁵² Tamtéž, s 103.

roku. Po odchodu převzal školu dosavadní profesor J. Štěpánek, staral se o školu během prázdnin.¹⁵³ Zároveň mu bylo v říjnu svěřeno dočasné místo ředitele. Na učitelská místa byli bez vážných problémů sehnáni noví učitelé a sbor byl téměř úplný. Školní rok začal přibližně o měsíc později, neboť učitelé se o svém jmenování na reálku dozvěděli o měsíc později a na svých školách museli setrvat do doby, než za sebe najdou náhradu.¹⁵⁴ V roce 1873 měli žáci tu čest a jejich práce byly zaslány na světovou výstavu ve Vídni. O prázdninách se výstavy účastnili dva profesori, kterým byla poskytnuta finanční podpora.¹⁵⁵ Dne 5. února vyšel ministerský list, který zakazoval konat maturitní zkoušky na šestitřídních reálkách. Maturita v Rakovníku byla povolena pod podmínkou, že se škola příští školní rok rozšíří o další třídu. To však byl pro obec další výdaj.¹⁵⁶ Během srpna a září 1874 odešli z reálky dva učitelé. Na jejich místo byl dosazen F. Klára a Zikmund Winter.¹⁵⁷

3.3 Reálka během Wintrova pobytu

Ve školním roce 1875–1876 měla reálka úspěšnost v počtu žáků I. třídy. Nastoupilo jich více, než stanovil zákon, proto musela být třída rozdělena na dvě. Z toho důvodu musel být na školu přibrán další učitel. Zemský školní rada tak povolal suplujícího učitele Augusta Hlaváčka, který suploval na hospodářské škole v Táboře.¹⁵⁸ V dubnu tohoto školního roku se několikrát konala školní inspekce, kterou vykonával c. k. školní inspektor Josef Weber. Vždy projevil spokojenost, s jakou snahou a přičiněním se učitelský

¹⁵³ KONÍČEK, J. *Sto let Reálky rakovnické: památník vydaný k stému výročí založení Reálky v Rakovníku*. s 108.

¹⁵⁴ Tamtéž, s 110.

¹⁵⁵ SOKA Rakovník. Fond Reálná škola Rakovník. Neuspořádáno. Pamětní kniha školy 1827–1894. s 28.

¹⁵⁶ KONÍČEK, J. *Sto let Reálky rakovnické: památník vydaný k stému výročí založení Reálky v Rakovníku*. s 111.

¹⁵⁷ Tamtéž, s 114.

¹⁵⁸ SOKA Rakovník. Fond Reálná škola Rakovník. Neuspořádáno. Roční zpráva vyšších reálných škol v Rakovníce za školní rok 1875–1876. s 47.

sbor zasloužil o dobrý prospěch žáků.¹⁵⁹ „Subvence zemská posílila naděje všech a zvláště nadchla profesory k osvětové práci mimo školu.“ Profesorský sbor se rozhodl, že uspořádá několik veřejných přednášek k charitativním účelům. První se konala v neděli 18. dubna 1875. Další dvě byly 25. dubna, kdy na jedné z nich přednášel i Winter. Výnos z přednášek byl věnován na podporu chudých studujících na reálce.¹⁶⁰ Dalším způsobem, jakým se škola snažila podporovat chudé studující, byly peněžité sbírky mezi žáky. C. k. školní rada je povolila 1. října téhož roku.¹⁶¹ Aby mohly být potřeby ústavu sdělovány obecnímu zastupitelstvu a naopak, aby město mohlo sdělovat svoje přání ústavu, byla sestavena reální deputace. Skládala se ze tří členů zastupitelstva a tří členů profesorského sboru. Ve školním roce 1875–1876 zasedali celkem čtyřikrát a byly vyřízeny záležitosti ohledně učebních pomůcek, místností pro vyučování nebo různých oprav.¹⁶² Ve školním roce 1876–1877 se kromě přednášek škola rozhodla pomoci chudým studujícím i cestou uměleckou. 8. července byla ve velkém sále školy uspořádána akademie. Žáci se předvedli jako vynikající zpěváci, hudebníci nebo recitátoři. Výtěžek z akce byl poté věnován spolku.¹⁶³ Ve středu 23. dubna 1879 se konala slavnost na počest stříbrné svatby císaře Františka Josefa I. a císařovny Alžběty, které se účastnil jak profesorský sbor, tak i žáci. Městem procházel průvod, který vycházel z rakovnické radnice do děkanského chrámu na bohoslužbu. Odtud se pak průvod přesunul do botanické zahrady, kde byly vysázeny dvě lípy jako vzpomínka na tento den. Slavnosti byly zakončeny

¹⁵⁹ SOKA Rakovník. Fond Reálná škola Rakovník. Neuspořádáno. Roční zpráva vyšších reálných škol v Rakovnici za školní rok 1875–1876. s 48.

¹⁶⁰ KONÍČEK, J. *Sto let Reálky rakovnické: památník vydaný k stému výročí založení Reálky v Rakovniku*. s 115.

¹⁶¹ Tamtéž, s 117.

¹⁶² SOKA Rakovník. Fond Reálná škola Rakovník. Neuspořádáno. Roční zpráva vyšších reálných škol v Rakovnici za školní rok 1875–1876. s 78.

¹⁶³ SOKA Rakovník. Fond Reálná škola Rakovník. Neuspořádáno. Roční zpráva vyšších reálných škol v Rakovnici za školní rok 1876–1877. s 13.

v neděli 27. dubna hudební, pěveckou a recitační akademií pro veřejnost.¹⁶⁴ V témže školním roce zároveň jednala deputace reálky o umístění do budovy reálky národní školy dívčí a chlapeckou.¹⁶⁵ Skoro každý rok žáci podnikali se svými profesory různé výlety nebo exkurze, které nazývaly vycházkami. V tomto roce podnikli velice zajímavé prohlídky, jež stojí za zmínku. Žáci se svým profesorem Štorchem měli možnost navštívit rakovnický cukrovar a pivovar, kde jim profesor vykládal o zařízení a manipulaci s ním. Dále navštívili novou okresní nemocnici, kde mohli vidět zcela nový způsob vytápění horkou vodou a s ním spojenou ventilaci. S profesorem Kuškou žáci navštívili uhelné doly, kde jim přednášel o okolních geologických poměrech. Poslední vycházka, kterou v tomto roce žáci podnikli, byla s profesorem Millotou k upravenému Černému potoku, kde zkoumali půdu.¹⁶⁶

Na začátku 80. let se městem šířily pověsti o uzavření reálky. Někteří členové městské rady byli pro to, aby se z reálky utvořilo nižší reálné gymnázium. Profesorský sbor hájil školu a snažil se jí udržet do té doby, než žádost městské rady o zestátnění bude vyřízena. Ve škole byla zvolena deputace z ředitele, katechety Erharta a profesora Fahouna. Delegation o vánočních prázdninách roku 1881 odjela do Prahy k říšské radě a poslancům přednesla žádost o převzetí školy do státní správy. Ze schůzky se vraceli celkem potěšeni a s velkými nadějemi. Zároveň sbor profesorů v zimě 1882 odeslal dopis školnímu inspektorovi J. Webrovi, ve kterém píší, že město už dlouho neuneslo náklady na školu a pokud se školy neujme stát, budou bohužel

¹⁶⁴ SOKA Rakovník. Fond Reálná škola Rakovník. Neuspořádáno. Roční zpráva vyšších reálných škol v Rakovnici za školní rok 1878–1879. s 10.

¹⁶⁵ KONÍČEK, J. *Sto let Reálky rakovnické: památník vydaný k stému výročí založení Reálky v Rakovníku*. s 122.

¹⁶⁶ SOKA Rakovník. Fond Reálná škola Rakovník. Neuspořádáno. Roční zpráva vyšších reálných škol v Rakovnici za školní rok 1878–1879. s 11.

muset na další rok z reálky udělat nižší gymnázium.¹⁶⁷ Weberova odpověď přišla 15. ledna, ve kterém dává najevo, že nepochybuje o tom, že bude reálka zestátněna, ale vše ještě musí zůstat utajeno před obyvateli města, dokud tato zpráva nebude oznámena. Čekání nebylo dlouhé, druhý den došel dopis od poslance Krejčího z Prahy, který potvrzoval, že škola bude zestátněna.¹⁶⁸ Radost a naděje ale netrvaly dlouho. Na škole se objevovaly nové a nové překážky, které bránily zestátnění. Sbor se tedy obrátil na poslance a český klub v říšské radě, aby se docílilo toho, že ústav bude zestátněn. Zároveň se zestátněním školy se řešila další věc, která byla na rozdíl od zestátnění mnohem pozitivnější, a to padesáté výročí reálky. Od Vánoc 1882 se konaly časté porady k oslavám jubilea.¹⁶⁹ Komitét, který byl zvolen pro organizování oslav, stanovil, že hlavní den oslav bude 14. července 1883. Oslavy pokračovaly ještě následující den.¹⁷⁰ Bylo dohodnuto, že slavnosti budou rázu českého a ne německého i přes to, že škola byla od počátku německá. Proti rozhodnutí se ohradily německé časopisy v Žatci, Chomutově a ve Vídni.¹⁷¹ Slavnost vzbudila mezi obyvateli veliké nadšení a také naději, že v brzké době bude reálka ve státní správě. Městská rada znovu žádala o převzetí reálky státem 30. ledna 1884. Ministerstvo žádost zamítlo 26. února s odůvodněním, že převzetí není možné pro nízkou návštěvu ve vyšších třídách. Zastupitelstvo se proto 18. dubna rozhodlo pro vypracování statistického přehledu, aby se dokázalo, že počet žáků je zcela normální a reálka má tak nárok na to být zestátněna. Statistiky mluvily jasně ve prospěch reálky. Winter spolu s ředitelem sestavili memorandum, které bylo 24. dubna odevzdáno městské

¹⁶⁷ KONÍČEK, J. *Sto let Reálky rakovnické: památník vydaný k stému výročí založení Reálky v Rakovníku*. s 125.

¹⁶⁸ KONÍČEK, J. *Sto let Reálky rakovnické: památník vydaný k stému výročí založení Reálky v Rakovníku*. s 126.

¹⁶⁹ Tamtéž, s 128.

¹⁷⁰ Tamtéž, s 129.

¹⁷¹ Tamtéž, s 131.

radě a připojeno k nové žádosti.¹⁷² Za státní byla reálka prohlášena až 1. září 1892. Zestátnění zapříčinilo obrovskou radost mezi obyvateli, na radnici, ale především na reálce.¹⁷³

4 Spolky a aktivity

Když se Winter roku 1874 přistěhoval do Rakovníka, mohl zde pokračovat téměř ve všech svých činnostech, které provozoval během studentských let. Například ochotnické divadlo, zpěv, organizování různých společenských akcí. Uplatil se jako organizátor, popularizátor, interpret, operetní režisér, překladatel kupletů nebo textař.¹⁷⁴ Zde můžeme najít výčet veškerých jeho aktivit ve městě a spolky, v nichž během svého pobytu působil. Ve všech byl velice aktivním členem. Díky němu a jeho dalším kolegům a přátelům město kulturně a společensky vzkvétalo.

4.1 Měšťanská beseda

Když se v roce 1874 přistěhoval, nepřihlásil se ihned k Měšťanské besedě, která byla společenským střediskem radničních představitelů a jejich příznivců. Zasluhou učitele Karla Topinky v ní pěstovali zpěv, který Winter miloval. Zprvu Winter docházel do opoziční Hospodářské besedy, která se skládala především z profesorského sboru a mladočechů. Měli pocit, že městská rada se na ně jako na obecní zaměstnance dívá z patra. Jeho byt

¹⁷² KONÍČEK, J. *Sto let Reálky rakovnické: památník vydaný k stému výročí založení Reálky v Rakovníku*. s 139.

¹⁷³ Tamtéž, s 147.

¹⁷⁴ BROŽOVÁ, Věra, Zikmund Winter a jeho rakovnický kult. *Dějiny a současnost*. Kulturně historická revue. 1994, č. 5, s 32, Dále jen BROŽOVÁ, Věra, Zikmund Winter a jeho rakovnický kult.

sousedil s besedním sálem, proto je možné, že měl nemalé nutkání besedu navštívit.¹⁷⁵

V zápisech Měšťanské besedy se Wintrovo jméno objevilo až 23. prosince 1877, kdy se výborová schůze usnesla, že k silvestrovské zábavě pozve profesorské učitele z opozice.¹⁷⁶ Můžeme tedy předpokládat, že Winter měl notnou zásluhu na tomto smíření. V následujícím roce dne 3. ledna byl na výborové schůzi přečten dopis od profesorů, ve kterém oznamují svůj vstup do besedy. V dopise byli podepsáni všichni, kteří byli pozvaní na silvestrovskou zábavu, včetně Wintra. Ten byl deset dní od přijetí do besedy zvolen na valné hromadě jednatelem. První zápis, který napsal, byl z výborové schůze ze dne 16. ledna 1878. Během jeho jednateřství byl předsedou besedy lékárník Veltrubský z Veltrub.¹⁷⁷ Beseda od roku 1877 sídlila v restauraci „U orla“. Prostory jí však nevyhovovaly, proto Winter společně s předsedou vedli dlouhá jednání s majitelem Janem Fišerem, aby si prostory mohli rozšířit a upravit. Majitel nakonec svolil.¹⁷⁸ Když byly prostory upraveny pro činnost besedy, byly slavnostně otevřeny besídkou, na které se proslovu ujal Winter.¹⁷⁹

Zápis každé schůze dovedl zachytit stručně a výstižně. Za zmínku stojí jeho podpis na zápisech ze schůzí nejen Spolku pro podporu chudých studujících, ale i besedních. Nikdy se totiž nepodepisuje stejně. Na některých zápisech se podepisuje jménem, jak ho píšeme dodnes – Winter, jinde je podepsán foneticky – Wintr. Fonetický podpis má v zápisech obou spolků

¹⁷⁵ KONÍČEK, Josef. Rakovník za pobytu Wintrova. In: *Zikmund Winter a Rakovník*. Rakovník: Společnost přátel umění, 1937, s 21. Dále jen KONÍČEK, Josef. Rakovník za pobytu Wintrova.

¹⁷⁶ Tamtéž, s 23.

¹⁷⁷ Tamtéž, s 24.

¹⁷⁸ Tamtéž, s 25

¹⁷⁹ MEJSTRÍK, Karel. *Deset bohatých let 1874-1884*. s 21.

převahu.¹⁸⁰ Svoji funkci jednatele ukončil 1. července 1878, ale členem besedy byl stále až do svého odchodu. Pro ukončení činnosti jednatele přispěly dva nové úkoly. Projev k oslavě 500. výročí smrti Karla IV. a inventarizační akce církevních památek F. J. Lehnera a jeho Křesťanské akademie. Jako první s myšlenkou oslav přišel rakovnický děkan J. Kuchynka na jaře 1878 ve výboru Měšťanské besedy. Byl angažovaný v několika funkcích v rozhodujících sektorech veřejného života a využíval je k prosazení zájmů katolické církve. Navrhl, aby výročí bylo v Rakovníku oslaveno velkolepou slavností.¹⁸¹ Při přípravách slavnosti byl Winter v červnu 1878 vybrán jako nejvhodnější kandidát pro sepsání přednášky o Karlu IV. Slavnost byla zahájena 24. listopadu velkou akademií. Účinkoval na ní Zpěvácký spolek a Winter přednesl svou přednášku, která dopadla znamenitě. Později vyšla v tiskárně J. Novotného s rozsahem deseti stran. Výnos z prodeje Winter daroval škole na zaplacení splátek za nový skleník v botanické zahradě. Kromě přednášky složil na počest výročí hymnu na Karla IV., kterou zhudebnil ředitel kůru J. Janák.¹⁸²

V říjnu roku 1879 beseda ustanovila zvláštní zábavní výbor, do kterého byl také zvolený. První zábava, kterou pořádali, byla chystaná na prosinec téhož roku. Winter byl osloven, aby určil dámu, která by při zábavě odrecitovala vhodnou báseň, kterou vybere a on sám aby zazpíval nějakou píseň.¹⁸³ V roce 1879 uspořádala Měšťanská beseda společně s Vesnou a zpěváckým spolkem silvestrovskou zábavu. Přednesl na ní svou silvestrovskou řeč. Bez jeho pomoci se neobešel ani jeden Silvestr, program

¹⁸⁰ KONÍČEK, Josef. Rakovník za pobytu Wintrova. s 36.

¹⁸¹ GÖRTLER, Miroslav. Wintrova historická prvotina. In: *Středočeský sborník historický*. Praha: Státní archiv v Praze ve spolupráci s okresními archivy Středočeského kraje. Sv. 11. 1976. s 152. Dále jen GÖRTLER, Miroslav. Wintrova historická prvotina.

¹⁸² Tamtéž, s 153.

¹⁸³ KONÍČEK, Josef. Rakovník za pobytu Wintrova. s 26.

byl totiž vždy v jeho rukou. Ředitel Topinka ve svých pamětech vzpomíná na jeden rok, kdy společně s Wintrem sestavoval program k zábavě. „*Tak jednoho roku, seděl jsem v poslední již odpůldne přede dnem štědrovečerním zaměstnán opravou žakovských úkolů, když hlučně zaklepav na dveře, vešel náhle Dr. Winter se slovy: „Pojďte, Topinko, sestavíme program k Silvestru!“ A sami dva upravili jsme pořad zábavy, jenž za týden již tak četné obecnstvo přivábil.*“ Winter si dal vždy záležet na půlnoční scéně. Každý rok musela být nová a originální. Když bylo potřeba sepsat několik veršů, bez námahy je napsal. Stejně to bylo s hudbou.¹⁸⁴ Požádal přítele a ředitele Topinku, aby jeho text zhudebnil. Tak složil hudbu na „Kantátu silvestrovsko-novoroční“, která byla napůl žertovní i vážná. Nezpívala se pouze v Rakovníku, ale také v Domažlicích a Poděbradech.

6. července 1879 se předsedou besedy stal okresní hejtman Josef Manschinger. Za jeho funkce zažila beseda velké množství společenských akcí. Byl velkým milovníkem hudby, zpěvu, divadla a společenského života vůbec. Tyto záliby ho sblížily s Wintrem a Topinkou. Aby beseda mohla fungovat podle jeho představ, nechal postavit větší jeviště. Na něm se poté hrály činohry a veselohry a na Manschingerův impuls také operety a opery. O hudební stránku se staral Topinka. Winter měl na starost režírování, kterého se ochotně zhostil. Za Manschingerova předsednictví bylo divadlo na prvním místě. Na výborové schůzi 7. března 1881 se členové usnesli, že se bude hrát každé dva týdny. Stejně jako u oper a operet se režisérem činoher a veseloher stal Winter.¹⁸⁵ Režíroval velkou řádku her. Bohužel již nelze zjistit, kolik jich přesně bylo a jak se jmenovaly, neboť ve spolkových záznamech se většinou

¹⁸⁴ KONÍČEK, Josef. Rakovník za pobytu Wintrova. s 27.

¹⁸⁵ Tamtéž, s 29

neuvádějí.¹⁸⁶ Ze zápisu výborové schůze ze dne 4. března 1881 víme, že 16. března měl mít Winter přednášku. Ohledně čeho se týkala, v zápise není uvedeno. Na této schůzi členové rozhodli, že podobné přednášky se budou konat každou středu. O přednášky byly žádání členové spolku, především Winter, Sobek, Štorch nebo Štěpánek. Podle ředitele Topinky byly Wintrovy přednášky „lahodným přednesem a zvláště znalecky vybranou látkou“.¹⁸⁷ 1. května 1882 pořádala beseda na jeho počest zábavu. V knize protokolů je poznámka, že dopadla slušně a malou ztrátu pokryje beseda se Zpěváckým spolkem. V roce 1884 se 31. července konala výborová schůze, při níž bylo dohodnuto, že na další valné hromadě podají návrh, aby se Winter stal čestným členem spolku.¹⁸⁸ Tehdy se již vědělo, že Winter odchází z Rakovníka. Valná hromada tak byla svolaná jako mimořádná na 23. srpna. Návrh na jmenování ho čestným členem byl jednohlasně přijat.¹⁸⁹

4.2 Pěvecko-hudební spolek

V prvních letech v Rakovníku hodně básnil a zpíval. Hudebníci chválili jeho basbaryton. Texty písní byly v němčině a Winter je proto překládal. Přeložil například Kerlingovy Pijácké, Sobireyovy Hlídky. Překládal též písně rakovnického exulanta Theodora Bradského žijícího v Berlíně. Většinou se jednalo o milostné texty, něžné někdy až dramatické.¹⁹⁰ Ve světské i církevní hudbě byl staromilec. Miloval vánoční zpěvy a sóla, tedy věci, které byly

¹⁸⁶ KONÍČEK, Josef. Rakovník za pobytu Wintrova. s 30.

¹⁸⁷ KONÍČEK, Josef. Rakovník za pobytu Wintrova. s 31.

¹⁸⁸ Tamtéž, s 33.

¹⁸⁹ Tamtéž, s 34.

¹⁹⁰ BARTOŠ, Josef. *Do roku Wintrova: Přednáška konaná v kruhu pražských Rakovničanů dne 8. ledna 1936.* Rakovník, 1936. s 8. Dále jen BARTOŠ, Josef. *Do roku Wintrova.*

charakteristické pro předreformní dobu. Ve své spolkové činnosti se jevil jako člověk nepoliticky cítící, vyrovnávatel rozporů a harmonizátor.¹⁹¹

Winter se stal členem spolku téměř ihned po svém příjezdu do Rakovníka.¹⁹² Svou zálibou ve zpěvu přispíval do tehdejších rakovnických spolků a institucí, hlavně v pěveckém spolku, jehož starostou byl zvolen v roce 1882. Kvůli urputným politickým bojům mezi mladočechy a staročechy, které byly nebezpečné pro spolkový život, nevyvíjel mezi lety 1871-1874 pěvecký spolek žádnou činnost. Tu zahajuje opět v roce 1875, kdy se jeho sbormistrem stal profesor Josef Sallač.

Během hudebních večerů, kdy se hrál Smetana, Fibich a Bendl, měl Winter vždy přednášku o skladateli, kterému byl večer věnován. Měl přednášky i na dalších večerech během svého působení, za které mu byly na výborové schůzi konané 18. ledna 1878 vzdány díky. 30. června 1877 byl zvolen do výboru spolku, funkci však nepřijal.¹⁹³

V roce 1879 se sbormistrem stal Karel Topinka. Tehdy spolek začal opouštět od uměleckých kritérií a dával přednost společenské činnosti.¹⁹⁴ Na přeměně má značný vliv Josef Manschinger, důvěrný přítel Wintra, který byl předsedou Měšťanské besedy. Jeho zásluhou byla do Rakovníka pozvána operní zpěvačka původem z Křivoklátu Irma Reichová. Koncem roku 1879 zpívala v Rakovníku v oblíbené operetě Suppéově, jejíž text pro ni Winter narychlo přeložil do češtiny.¹⁹⁵ Ve městě vystupovala ještě mnoho dalších

¹⁹¹ BARTOŠ, Josef. *Do roku Wintrova*. s 11.

¹⁹² BARTOŠ, Josef. Hudební poměry rakovnické za doby Wintrovy a účast Wintrova na nich. In: *Zikmund Winter a Rakovník*. Rakovník: Společnost přátel umění, 1937, s 96. Dále jen BARTOŠ, Josef. Hudební poměry rakovnické za doby Wintrovy a účast Wintrova na nich.

¹⁹³ BARTOŠ, Josef. Hudební poměry rakovnické za doby Wintrovy a účast Wintrova na nich. s 98.

¹⁹⁴ BARTOŠ, Josef. *Do roku Wintrova*. s 9.

¹⁹⁵ Tamtéž, s 10.

večerů, během kterých zpívala střídavě s Wintrem. Na její počest byl 15. března 1884 z Rakovníka vypraven zvláštní vlak na její představení Carmen v Národním divadle, ve kterém ztvárnila hlavní roli. Zúčastnili se členové Měšťanské besedy, Vesny a Zpěváckého spolku. Zpěvačce byl do divadla doručen stříbrný věnec a Winter pro ni složil báseň, ve které ji nazval slavíkem křivoklátských lesů.¹⁹⁶

12. března roku 1882 byl za své nepřítomnosti zvolen za předsedu zpěváckého spolku. Své předsednictví ve spolku zahájil schůzí 21. března 1882. Během ní dal podnět k tomu, aby byl zvolen spolkový archivář, který by se staral o archiv. Jednomyslně byl zvolen učitel Augustin Jirousek. Jako předseda si dal úkol, který se týkal soustředění rakovnického spolkového života. Tehdy Zpěvácký spolek, Vesna a Měšťanská beseda fungovaly odděleně. Výbor zpěváckého spolku se 21. března 1882 usnesl na tom, aby oslovili Měšťanskou besedu a Vesnu s návrhem splnutí všech tří spolků dohromady. Winter na sebe vzal úkol, že napíše svolání pro výbory spolků, ve kterém budou pozváni k předběžnému jednání. Společná schůze všech spolků byla svolaná na 13. dubna 1882. Jaký byl výsledek schůze bohužel nevíme, neboť v jednatelských zprávách o ní není zmínka.¹⁹⁷ Patrně o předsednictví ve spolku nestál, jelikož se novým předsedou 9. ledna 1883 stal Jindřich Strobach, který volbu nepřijal, a předsednictví se tak ujal Adolf Herold.¹⁹⁸ Winter byl nejenom horlivým výkonným členem, ale též pohotovým řečníkem, který byl často při různých příležitostech žádán, aby pronesl řeč, a nikdy neodmítl. Například když v únoru 1884 opouštěl Rakovník učitel Alois Majer, byl zvolen, aby se s ním rozloučil za spolek. Sepsal také proslov ke dni

¹⁹⁶ MEJSTRÍK, Karel. *Deset bohatých let 1874-1884*. s 26.

¹⁹⁷ BARTOŠ, Josef. Hudební poměry rakovnické za doby Wintrovy a účast Wintrova na nich. s 108.

¹⁹⁸ Tamtéž, s 103.

29. února 1884, kdy se ve zpěváckém spolku slavily slanečkové hody.¹⁹⁹ 4. září se na jeho počest konal přátelský večer na zvláštní Wintrovo přání bez vstupného. Chtěl, aby se ho mohlo účastnit veškeré obyvatelstvo, které bylo zvané zvláštním oběžníkem.²⁰⁰

Kromě zpěváckého spolku byl členem sólového vokálního kvarteta. Členy kvarteta byli profesor Leopold Štorch, učitel František Bůžek, Karel Topinka a Winter. Tato záliba ho provázela od studijních časů až do konce jeho pobytu v Rakovníku.²⁰¹ Společně jezdili na výlety, které měl Winter vždy promyšlené a program stanovil předem. Topinka vzpomíná, že během malých přátelských výletů se všichni pod jeho vedením velice dobře bavili.²⁰²

4.3 Vesna

Další spolek, který Winter navštěvoval, byl Vesna. Jak již z předchozí kapitoly víme, bylo to literární a zábavní sdružení. Na začátku 70. let 19. století začal spolek pro nedostatek členů ochabovat. V roce 1876 se ho ujal Wintrův přítel profesor Sobek, který vedl místní staročeskou opozici společně se dvěma advokátními koncipienty Dr. Dlabalem a Dr. Vavřínkem.²⁰³ Vdechli Vesně nový život a za Wintrova pobytu to byl nejaktivnější spolek. Do Vesny přivedl Wintra hlavní aktér a režisér František Polák. Během své funkce uspořádal zanedbanou knihovnu Vesny a zapojil se do všech podniků, které spolek často

¹⁹⁹ BARTOŠ, Josef. Hudební poměry rakovnické za doby Wintrovy a účast Wintrova na nich. s 107.

²⁰⁰ BARTOŠ, Josef. Hudební poměry rakovnické za doby Wintrovy a účast Wintrova na nich. s 109.

²⁰¹ Tamtéž, s 111.

²⁰² TOPINKA, K.V. Za zesnulým přítelem: Vzpomínka na dr. Zikmunda Wintra z dob jeho činnosti pěvecké. *Věstník musejního spolku královského města Rakovníka*, č. 2, 1913, s 13. Dále jen TOPINKA, K.V. Za zesnulým přítelem.

²⁰³ KONÍČEK, Josef. Rakovník za pobytu Wintrova. s 22.

pořádal.²⁰⁴ Například divadelních her jako režisér, koncertů jako zpěvák nebo pozvání na spolkový ples.²⁰⁵ Po odchodu režiséra Poláka do Prahy, kde získal místo úředníka v Hypoteční bance, Winter sám zkusil být režisérem divadelních představení.²⁰⁶

4.4 Výbor pro opravu chrámu sv. Bartoloměje

Winter měl velký cit pro starobylé památky a těžce nesl, jak se s nimi zacházelo. Při každé možné příležitosti se přimlouval za jejich opravu. Využil k tomu i přednášku o Karlu IV., při které měl několik poznámek.²⁰⁷ Byl proti všemu, co mělo jenom náznak baroka. Naproti tomu byl velkým obdivovatelem gotiky, a tak není divu, že se zastával regotizace rakovnického chrámu.²⁰⁸ Roku 1882 inicioval Výbor pro opravu chrámu sv. Bartoloměje. Sám vedl knihu, do níž se zapisovala všechna jednání ohledně opravy chrámu svatého Bartoloměje. Kniha je důkazem, jak velký význam přikládal záchraně památek. Pro rekonstrukci kostela sám vybral Josefa Mockera.²⁰⁹

25. ledna odeslal děkan Kuchynka purkmistrovi Heinzovi vyzvání, ve kterém dal podnět k opravě chrámu. Městská rada se usnesla, aby bylo založeno komitě, které se mělo skládat z rady, pana děkana a tří členů zastupitelstva. Součástí komitě byl také Winter.²¹⁰ Komitě mělo první schůzi 20. května 1882.²¹¹ Okresní hejtman Manschinger navrhl, aby byl povolán architekt, který by vyhotovil dva plány na opravu. V prvním plánu by byly

²⁰⁴ MEJSTRÍK, Karel. *Deset bohatých let 1874-1884*. s 20.

²⁰⁵ KONÍČEK, Josef. *Rakovník za pobytu Wintrova*. s 23.

²⁰⁶ MEJSTRÍK, Karel. *Deset bohatých let 1874-1884*. s 20.

²⁰⁷ GÖRTLER, Miroslav. *Wintrova historická prvotina*. s 153.

²⁰⁸ BARTOŠ, Josef. *Do roku Wintrova*. s 14.

²⁰⁹ BROŽOVÁ, Věra, Zikmund Winter a jeho rakovnický kult. s 32.

²¹⁰ SOKA Rakovník. *Výbor pro opravu chrámu sv. Bartoloměje. Zápisy ze schůzí z roku 1882*. s 2.

²¹¹ Tamtéž, s 7.

navrženy nutné a neodkladné opravy a ve druhém opravy, které tolik nespěchají.²¹² Architekt Mocker na schůzi 27. června 1882 přednesl body, které bylo potřeba provést. Bylo nutné, aby se ohledaly základy budovy a byly opraveny podle potřeby, dále musely být opraveny praskliny ve zdivu a opěrné pilíře, střecha a okna.²¹³ Chrám byl během let opatřený různými přístavky, které se nehodily ke slohu stavby a byly zbytečné. Měly být tudíž odstraněny a nahrazeny jinými.²¹⁴ Na dotaz předsedy komitě Manschingera, kolik by celá oprava chrámu stála, architekt vypočetl přibližnou cenu na třicet tisíc zl.²¹⁵ Na schůzi 31. července přednesl návrh, že není jiná možnost než si na opravu chrámu půjčit, neboť prostřednictvím sbírek a darů by nebylo možné opravu zaplatit. Lidé neměli moc peněz, protože jejich okres byl dosti poškozený živelnými neštěstími.²¹⁶ Podle usnesení komitě mezi občany vyhlásili možnost dobrovolných příspěvků, výtěžek z veškerých akcí zábavných spolků byl ve prospěch opravy chrámu.²¹⁷ Zápisy z jednotlivých schůzí o záchranu chrámu a jiných památek končí schůzí konanou 23. listopadu 1882, kdy byl přítomný i pražský architekt Mocker, který shromážděné seznamoval s plánem oprav. Při svém odchodu do Prahy Winter obecnímu zastupitelstvu písemně připomněl, že je jejich povinností se starat o chrám a brány.²¹⁸

4.5 Městské zastupitelstvo

Díky spolkové a veřejné činnosti získal velkou popularitu u obyvatel, a proto se nemůžeme divit, že byl na začátku roku 1884 zvolen do městského zastupitelstva. Když Winter přišel do Rakovníka, byl profesorský sbor, jak již

²¹² SOKA Rakovník. Výbor pro opravu chrámu sv. Bartoloměje. Zápisy ze schůzí z roku 1882. s 11.

²¹³ Tamtéž, s 16.

²¹⁴ Tamtéž, s 18.

²¹⁵ Tamtéž, s 23.

²¹⁶ Tamtéž, s 25.

²¹⁷ Tamtéž, s 27.

²¹⁸ BROŽOVÁ, Věra, Zikmund Winter a jeho rakovnický kult. s 32.

víme v opozici vůči městskému zastupitelstvu. Sbor v něm neměl ani jednoho zasedajícího člena.²¹⁹ Při změně zastupitelstva počátkem roku 1880 byli z profesorského sboru zvoleni ředitel Štěpánek a profesor Štorch. Během Wintrova působení ve městě, nemělo zastupitelstvo větších starostí než finanční podporu reálky. Proto se všemi možnými prostředky snažili o zestátnění. K tomuto boji se přidal i Winter a napsal nemalé množství petic, jak prozrazuje jeho stylistická dovednost.

Členem byl velice krátkou dobu. První schůze se účastnil 5. února 1884 a na poslední byl přítomen 18. června téhož roku. Na schůzi, která se konala 15. listopadu, byl přečten dopis, ve kterém rezignuje na svou funkci kvůli odchodu z města. Ze zápisů schůzí je patrné, že v zastupitelstvu by byl člověkem na svém místě. Pouze neseděl, poslouchal a hlasoval. Hned na druhé schůzi informoval zastupitelstvo o tom, že hlásný na Vysoké bráně sype popel dolů z brány, kde se hromadí a nevydává to příznivé svědectví o hygienických podmínkách na příchozí do města.²²⁰ Jako zastupitele města ho zajímal vzhled starých a vzácných památek, veřejná hygiena nebo bezpečnost města. Jeden z mnoha dotazů, které Winter vznášel na schůzích, se týkal mládeže. Dal tak zastupitelstvu podnět k tomu, aby se postarali o úpravu místa, které bylo určené dětem na hraní.²²¹ V témže roce se chystala hospodářsko-průmyslová výstava, Winter zasedal ve výstavním výboru. Na jedné ze schůzí, kdy se výstava projednávala, žádal okresní starosta Feyerfeil městskou radu, aby zvýšila příspěvek 300 zl. o dalších 200 zl. Od mnoha členů se ozývaly nesouhlasné ohlasy. Winter proto vznesl návrh, aby příspěvek činil 400 zl. a pro případ ztráty z výstavy rada přidala ještě 100 zl. navíc. Ukázal tak svou parlamentní obratnost, kterou získal během své hojné spolkové činnosti. Při volbě do místní

²¹⁹ KONÍČEK, Josef. Rakovník za pobytu Wintrova. s 37.

²²⁰ KONÍČEK, Josef. Rakovník za pobytu Wintrova. s 38.

²²¹ Tamtéž, s 39.

školní rady byl vybrán spolu s dalšími pěti členy. Dále ho zastupitelstvo zvolilo jako člena školního odboru a zahradního odboru, ve kterém mu byl svěřen „*dohled na ovocné školy, na vysazování, čištění, vyřezávání, okopávání stromků, dohled na okrášlení města zakládáním stromořadí atd.*“²²²

Na žádost starosty Otomara Zákona měl sepsat zprávu o Dějinách Rakovníka Františka Levého. Levý předložil městu svůj rukopis už v roce 1877, věc ale utichla a k řešení se dostala až po sedmi letech na schůzi zastupitelstva 18. dubna 1884. Několikrát žádal město, aby byla jeho práce vydána na náklady města. Winter trval na prostudování práce.²²³ Pravděpodobně na základě svého vystoupení na schůzi v dubnu 1884 byl pověřen, aby dílo prostudoval a sepsal o něm zprávu. Posudek odevzdal 25. července 1884 a spolu s ním oznámení o odchodu z města a rezignaci na místo obecního zastupitele. V posudku Winter doporučil dílo k tisku, přesto se Levý dočkal vydání až v roce 1896.²²⁴

4.6 Ostatní aktivity

Společně s dalšími učiteli z reálky byl zván na různé přednášky do jednoty Budeč. Winter zde také přednášel na různá témata, která si sám vybíral nebo mu byla přidělena kvůli příležitostným slavnostem nebo koncertům. Například v dubnu 1875 přednášel na téma Luxus. V roce 1878 a 1879 pořádal přednášky pro učitele. V první přednášce se věnoval varadínskému biskupovi

²²² KONÍČEK, Josef. Rakovník za pobytu Wintrova. s 40.

²²³ ČERNÝ, Jan. Posudek Zikmunda Wintra na Levého Dějiny královského města Rakovníka. In: *Rakovnický historický sborník*. Rakovník: Státní okresní archiv Rakovník 6, 2005, s 132. Dále jen ČERNÝ, Jan. Posudek Zikmunda Wintra na Levého Dějiny královského města Rakovníka.

²²⁴ ČERNÝ, Jan. Posudek Zikmunda Wintra na Levého Dějiny královského města Rakovníka. s 133.

Jiřímu Utěšinovickému, ve druhé dělbě práce.²²⁵ V první polovině roku 1880 opět dvakrát přednášel, tentokrát vybral náměty z dějin Rakovnícka. První přednáška z 18. dubna se zabývala Rakovníkem a jeho obyvateli v letech 1515–1580, druhá byla o Filipině Welserové, tajné manželce arciknížete Ferdinanda.²²⁶ V roce 1881 na počest sňatku korunního prince Rudolfa sepsal oslavnou kantátu a veršovaný proslov, který začínal slovy „*Duch můj vznáší se dnes v modrou dáli*“.²²⁷

V pozdějších letech před svým odchodem, kdy se zaměřil na studium v archivu je vidět, že původní zápal se kterým pro Rakovník a občany pracoval, ochabl. Smysl života našel jinde, což si sám uvědomoval.²²⁸

5 Winter jako profesor reálky

Když se přistěhoval do Rakovníka, nezajímalo ho téměř nic jiného kromě školy.²²⁹ Když nastoupil na reálku, působila na škole řada zajímavých osobností. Jednalo se například o komeniologa Josefa Šmahu nebo geologa Jana Kuštu. Zapojil se mezi ně a společně se jim podařilo reálku proslavit.²³⁰ Winter se do práce učitele pustil naplno a se svědomitostí. Domácím studiem si doplňoval vše, v čem shledal, že má mezery.²³¹ Učitel, který nedbá kritiky žáků, je špatný učitel. Tento postřeh z něho učinil výborného a oblíbeného

²²⁵ GÖRTLER, Miroslav. *Zikmund Winter a Rakovník*. Rakovník: SČM, 1947. s 13. Dále jen GÖRTLER, Miroslav. *Zikmund Winter a Rakovník*.

²²⁶ GÖRTLER, Miroslav. *Zikmund Winter a Rakovník*. s 15.

²²⁷ BROŽOVÁ, Věra, *Zikmund Winter a jeho rakovnický kult*. s 32.

²²⁸ MEJSTRÍK, Karel. *Deset bohatých let 1874-1884*. s 31.

²²⁹ BARTOŠ, Josef. *Do roku Wintrova* . s 7.

²³⁰ SMITKA, Luboš. Kamila Spalová a její stopy na poli kulturně osvětové činnosti v Rakovníku (1871-1953). In: ČERNÝ, Jan. *Rakovnický historický sborník*. Rakovník: Státní okresní archiv Rakovník. č. 7, 2006. s 37. Dále jen SMITKA, Luboš. Kamila Spalová a její stopy na poli kulturně osvětové činnosti v Rakovníku (1871-1953).

²³¹ SPALOVÁ, Kamila. *Rakovnická reálka v době Wintrově*. s 46.

učitele, který nikomu neukřivdil.²³² Na své výklady se musel velmi učit a dobře se připravit, především se jednalo o zeměpis, o kterém na vysoké škole nic neslyšel. Přiznal, že jeho první žáci byli v kreslení map lepší než on.²³³

Na začátku nového školního roku, kdy Winter vešel do třídy, se jeho žáci zarazili. Do třídy vešel vousatý, poněkud zamračený muž, který vzbuzoval přísnost. Žáky neuklidnilo ani ujištění od starších spolužáků, že se pletou. Brzy poznali, že jejich učitel je dobrák, který měl pochopení pro jejich mladou neposednost a odpouštěl jim téměř všechno.²³⁴ K jeho pedagogickému růstu mu pomáhal ředitel rakovnické školy J. Štěpánek, deskriptivář a civilní geometr. Sám nebyl dobrým metodikem a školu řídil jen administrativně, ale poskytoval Wintrovi dostatek prostoru k jeho pedagogickému růstu. Po celou dobu, kdy ve škole učil, mu přiděloval pouze předměty jeho aprobace, spojený dějepis se zeměpisem ve třídách celé reálky a český a německý jazyk v nižších třídách. Každý rok zákonitě postupoval se třídou až k nejvyšší hranici své aprobace. V dějepise tak učil do sedmé třídy a v jazycích do třídy čtvrté. Výjimečně, když byl na škole druhým rokem, učil německý jazyk také v páté třídě.²³⁵ První rok na škole vyučoval v tercii, kde byl současně třídním učitelem. Dále pak učil v sextě. Ve druhém roce svého působení na škole už vedl žáky k maturitě z dějepisu a zeměpisu. Zpravidla učil 17–19 hodin týdně.²³⁶ Třídním učitelem býval většinou ve třídě, kde učil češtinu nebo němčinu, které vyučoval ve třídách nižších, proto třídním býval tam. Výjimkou byl V. ročník, který dostal před koncem svého působení ve škole.²³⁷ Všechny

²³² SPALOVÁ, Kamila. Rakovnická reálka v době Wintrově. s 47.

²³³ WINTER, Zikmund, BROŽOVÁ, Eva. *Paměti ze života dvou přátel*. s 32.

²³⁴ NOVOTNÝ, Antonín. O dvou učitelích, výstavě Kampanově a jiném. *Rakovnické noviny*. 1936, roč. VII. č. 42, s 1.

²³⁵ GÖRTLER, Miroslav. Wintrova historická prvotina. s 152.

²³⁶ GÖRTLER, Miroslav. *Zikmund Winter a Rakovník*. s 8.

²³⁷ Tamtéž, s 9.

třídy, které učil v prvním roce svého nástupu, dovedl postupně během let k maturitě.²³⁸

Své budoucí ženě do Pardubic napsal, že škola byla hned po ní jeho velká láska. Kolegové mu říkali, že školu bere příliš vážně a žáky přísně klasifikuje. Sám byl překvapený, kolik nedostatečných dal z češtiny, němčiny a dějepisu ve své třídě. Dále psal, že se ve škole cítí velice dobře. Studenti mu rozumějí, během výkladu všichni tiše a zaujatě poslouchají.²³⁹ Hned v prvním roce svého působení dal ve své třídě pěti žákům z češtiny, devíti žákům z němčiny a osmi žákům z dějepisu známku nedostatečnou. Celkově bylo ve třídě dvacet osm žáků. V dalších letech známkuje ještě přísněji. Při klasifikaci používal poznámky a dodatky, ve kterých se snažil vystihnout charakteristiku žáka. Poznámky měly za úkol dokreslit prospěch žáka. Tyto poznámky ostatní profesori nepoužívali. U jména žáka bychom našli poznámky např. „skrz na skrz nedbalý člověk“, „zvlášť netečný“, „obzvláštní nedbalec“ nebo „dobře deklamoval“, „výtečný v kresbě map“. Přísná klasifikace u dějepisu byla dána tím, že se nesnažil do žáka veškeré informace, jak se říká nalít, ale jeho požadavkem bylo vykládat dějinné události a jejich příčinné souvislosti. Proto se nemůžeme divit, že dějepis patřil mezi nejtěžší, ale také nejzajímavější předměty. Za jeho pedagogické výsledky získal dvakrát pochvalné uznání od zemské školní rady v Praze. Ale také uznání a poděkování, které bylo pravděpodobně pro Wintra důležitější, od svých žáků, kteří byli podle jeho slov nejlepší kritikové učitelovy práce, protože je nelze snadno oklamat jako vedení školy. Jeho největším uspokojením bylo vědomí, že nepracuje nadarmo.²⁴⁰

²³⁸ LHOTA, A. Wintrovi žáci. *Rakovnické noviny*. 1936, roč. VII. č. 50, s 1–2.

²³⁹ MEJSTRÍK, Karel. *Deset bohatých let 1874-1884*. s 7.

²⁴⁰ GÖRTLER, Miroslav. *Zikmund Winter a Rakovník*. s 9.

8. května 1876 navštívil školu kardinál a pražský arcibiskup kníže Schwarzenberg, aby biřmoval většinu studentů, navštívil školu a přesvědčil se o prospěchu žáků. Ve škole arcibiskupa přivítal ředitel Štěpánek s profesorským sborem. Žák VII. třídy arcibiskupa přivítal projevem, který pro tuto příležitost sepsal Winter. Po prohlídce ústavu a prověřením žáky vybranými otázkami odcházel ze školy velice spokojený.²⁴¹ I přes svoji přísnost si uvědomoval, že žáci přicházejí z různého prostředí. Učil syny zámožných měšťanů, chudších řemeslníků, děti venkovských chalupníků nebo chudých lidí. Chodili v nuzném oblečení a především v zimě je litoval, když se do školy museli dostat pěšky ze vzdálených vesnic. Například ze Slabec, Panošího Újezda nebo Šanova.²⁴²

V rámci svého působení na reálce se zapojil do činnosti Spolku pro podporu chudých studujících. Spolek byl založený v roce 1866, ale pro malý počet členů přestal fungovat. K životu se probral opět roku 1877, kdy byl Winter zvolen za člena. Členem byl až do roku 1882. Mnoho zpráv ze schůzí psal on i přesto, že jednatelem se stal až v únoru 1880. Na valné hromadě roku 1880 byl zvolen za pokladníka. Funkci si vyměnil s kolegou Štorchem, za kterého psal již dříve zprávy ze schůzí. Na schůzi konané 19. prosince 1877 Winter přednesl návrh, aby přesporní žáci byly za nepříznivého počasí ubytovány a stravovány ve městě. Návrh byl přijat, a proto od ledna do konce března spolek najímal pokoj u pana Čapka pro několik chudých žáků.²⁴³ Jako učitel si všímal poměrů, potřeb žáků a měl pro ně velké citění. Byl by rád každého žáka podělil šaty a jídlem. Bohužel to nebylo v rámci financí spolku možné. V roce 1879 se v rámci spolku konal koncert, na kterém vystoupila operní zpěvačka Marie Reichová. Díky ní vynesl koncert značný příspěvek.

²⁴¹ MEJSTŘÍK, Karel. *Deset bohatých let 1874-1884*. s 14.

²⁴² Tamtéž, s18.

²⁴³ KONÍČEK, Josef. *Rakovník za pobytu Wintrova*. s 35.

Z výtěžku byly nakoupeny šaty pro chudé studenty, které měly být žákům předány veřejně před školou v tělocvičně. S tím nesouhlasil a podal tento návrh na schůzi, která mu dala za pravdu. Rozdělování oblečení se tak konalo pouze za přítomnosti profesorského sboru. Během Wintrova jednatelství byla ve spolku založena knihovna. Na jejím počátku se v knihovně sešlo 97 knih, díky zámožnějším spolužákům a knihkupcům. Založení knihovny tak spouště chudým studentům ulehčilo studium.²⁴⁴

Na konci školního roku 1877–1878 bylo Wintrovi třicet dva let. Na škole působil už čtyři roky a jeho jednoletá praxe stačila, aby se zbavil pedagogických nedostatků a stal se z něj tak vynikající učitel.²⁴⁵ Ve školním roce 1878–1879 učil češtinu, němčinu a dějepis ve čtvrté třídě, ve které bylo dvacet pět žáků. Ve třídě byl zároveň i třídním učitelem. Dále vyučoval dějepis v páté třídě, kde bylo třicet jedna žáků a v sedmé, která měla dvanáct žáků.²⁴⁶

Vedl žáky k tomu, jak se mají učit. Vysvětloval, že není třeba se celou knížku naučit nazpaměť, ale aby se pokusili delší odstavec povědět vlastními slovy a základní myšlenku si měli napsat na okraj knihy.²⁴⁷ Byl oblíbeným učitelem. Nespolehal se pouze na informace z učebnic.²⁴⁸ Ve svých vyučovacích metodách vždy nacházel nové nápady. Rád se rozpovídal o tématech, které později můžeme najít v jeho literárním díle. Podrobně žákům vyprávěl o příčinách bitvy na Bílé hoře a její předešle u Rakovníka, o Filipině Welserové, tajné choti arci knížete Ferdinanda, o které měl též jednu ze svých přednášek. Se zápallem hovořil o husitských postavách, Husovi, Jeronýmovi nebo Žižkovi a jejich vítězství. Vždy se s úctou pozastavil u Karla IV. Při

²⁴⁴ KONÍČEK, Josef. Rakovník za pobytu Wintrova. s 36.

²⁴⁵ GÖRTLER, Miroslav. Wintrova historická prvotina. s 151.

²⁴⁶ Tamtéž, s 152.

²⁴⁷ KONÍČEK, Josef. Winter učitel. *Rakovnické noviny*. 1937, roč. VIII. č. 27, s 5.

²⁴⁸ BARTOŠ, Josef. *Do roku Wintrova*. s 7.

vyučování češtiny a němčiny rád předčítal a vykládal s žáky básně. Sám jim je recitoval a učil je, jak mají básně přednášet. Během němčiny při překladu básní do češtiny s nimi hledal nejčastější a nejuvýstižnější výraz. Ve vyšších třídách výklady zpestřoval ukázkami z dějin umění a národního hospodářství. V jednom ze svých dopisů Stupeckému se ho táže, zda neví o nějaké knize o národním hospodářství. Píše, že by chtěl místo běžného výkladu mluvit o důležitých věcech ze života.²⁴⁹ Ve všech svých žácích rozvíjel občanskou nauku, o které v té době neměli na školách ani zdání.²⁵⁰ S vyučováním hospodářství byla spojena péče o botanickou zahradu. Sešlo se dobrovolné komité složené z profesorského sboru, které si dalo za úkol postavení skleníku. Předsedou byl ředitel Štěpánek, Winter byl mezi členy. Díky výtěžku školní akademie, kterou řídil sám Winter, a pomoci obecního a okresního zastupitelstva se podařilo skleník zřídit.²⁵¹ Z vypravování otce Kamily Spalové Winter rád sděloval poznatky ze svého bádání v archivu učitelům. Ti poté poznatky předávali svým žákům, ve kterých tak pěstovali lásku ke svému rodnému městu. Zároveň se tak stalo, že vlastivěda, která ještě nebyla vyučovacím předmětem, byla po stránce dějepisné výborně opatřena.²⁵²

Zkoušky ho pravděpodobně nudili, neboť žáky nechal číst odpovědi z knih nebo trpěl nápovědu od spolužáků. Věděl, že se ho žáci snaží oklamat a dával jim najevo, že to ví. Pronesl poznámky jako: „*dobře jste to přečetl; či: opatřte si brýle, jste asi krátkozraký, v knize to stojí jinak; nebo: kdybyste neopakoval ty hlouposti, co vám našeptává ten za vámi, ten ví ještě méně než vy*“, takové a další podobné poznámky zaručovaly, že zkoušený žák dostane

²⁴⁹ KONÍČEK, Josef. Winter učitel. *Rakovnické noviny*. 1937, roč. VIII. č. 27, s 5.

²⁵⁰ SPALOVÁ, Kamila. *Rakovnická reálka v době Wintrově*. s 47.

²⁵¹ Tamtéž, s 57.

²⁵² SPALOVÁ, Kamila. *Národní školství a Z. Winter*. In: *Zikmund Winter a Rakovník*.

Rakovník: Společnost přátel umění, 1937, s 64. Dále jen SPALOVÁ, Kamila. *Národní školství a Z. Winter*.

nedostatečnou. Z unuděného profesora se změnil, když měl přednášet látku, napřímil se a u chlapců si vyžádal jejich veškerou pozornost. Nespokojil se pouze s výkladem učebnic. Látku vykládal ze široka, líčil zaniklé osudy s plnou vervou a často i s humorem. Uváděl též informace, které zjistil při studiu archivu. Vyprávěl například o zvláštních jménech některých měst, o městských hradbách. Při vyličení některých válek mu nestačilo říci, kde bylo dosaženo vítězství nebo utrpena porážka, ale líčil ze široka válečné metody. Žáci se nemohli dočkat období Rudolfa II., kdy výklad rozšířil povídáním o alchymistech, soubojích nebo rudolfinských sbírkách.²⁵³

Podle poznatků svých předchůdců se snažil, aby žákům nekřivdil, neboť i výborný pedagog nemusí být vždy spravedlivý a žák si tuto křivdu pamatuje do konce svého života. Winter s nimi souhlasil a dodal vlastní postřehy. „*To přesvědčení také později, když jsem sám byl profesorem na témž místě, co můj nezapomenutelný učitel Lepař, vedlo mne víc než všechno studium didaktiky a pedagogiky k tomu, abych při zkoušení málomluvných žáků byl nanejvýš opatrný a neukřivdil.*“²⁵⁴ Své žáky se snažil nejenom učit, ale také vychovávat. Největší důraz klad na pravdomluvnost, kterou od nich požadoval. Jeho slova pro přiznání, jak na ně vzpomíná berní ředitel Václav Kratochvíl, bývala: „*Člověče nešťastný, kápněte božskou, abych aspoň věděl, jak vaše uličnictví omluvit.*“²⁵⁵ Jako mnoho učitelů ani Winter neměl rád, když žáci brali své školní povinnosti na lehkou váhu. Když už nestačilo napomínání, profesor po hodině vyzval žáka, aby další den přinesl dopisní papír, obálku a známku. Po vyučování spolu zůstali ve třídě a spolu napsali dopis otci. Winter žákům diktoval, co mají psát. Písmo nejednoho dopisu bylo díky slzám

²⁵³ NOVOTNÝ, Antonín. O dvou učitelích, výstavě Kampanově a jiném. *Rakovnické noviny*. 1936, roč. VII. č. 42, s 1.

²⁵⁴ SMITKA, Luboš. Kamila Spalová a její stopy na poli kulturně osvětové činnosti v Rakovníku (1871-1953). s 38.

²⁵⁵ KONÍČEK, Josef. Winter učitel. *Rakovnické noviny*. 1937, roč. VIII. č. 27, s. 5.

žáků rozpuštěné. Tento proces Winter ukončil větou: „zalepte, napište adresu, přilepte známku a dejte mi to; do schránky to hodím sám“. Tento trest se často osvědčil.²⁵⁶

Všichni, kteří měli tu čest, že je učil Winter, se jednomyslně shodují na tom, že byl výborný učitel a vychovatel, na kterého se jen tak nezapomíná. Dokladem může být dopis od Wintrova bývalého žáka dr. Viktora Wofka z Clevelandu. Musejní spolek zahájil sbírku pro vybudování pomníku Zikmundu Wintrovi a oslovil tak jeho bývalé žáky a milovníky pomocí novin. A právě dr. Wofek v dopise, kterým sdělil částku příspěvku, byla i vzpomínka na svého učitele.²⁵⁷ „Jako dnes si pamatuji, když se u mne při podobné příležitosti ptal na dobytí Cařihradu Turky. Nevěděl jsem a úzkostlivě pátral, zda je neuhodnu na rtech pilně napovídajících kamarádů. V přílišné horlivosti jeden hodně nahlas řekl: „1453“, takže to i dr. Winter slyšel. „Tak proč to neopakujete?“, obrátil se na mne. Styděl jsem se opravdu a mlčel. „Sedněte si, dvojku vám nedám. Jste poctivec!“ – Přispěl tím k vytváření mé povahy více než kdokoliv jiný a to svému opravdu milovanému učiteli, jehož jsem si i jinak vážil, nikdy nezapomenu.“²⁵⁸ Studentům pomáhal i mimo školu. V Rakovnických novinách z roku 1936 napsal Vilém Žák vzpomínku na svého učitele. Winter sedával nedaleko jejich domu u jasanu, ke kterému mu Vilémův otec dal dva stolky. Vilém s profesorem sedával a pomáhal opravovat sešity. Poté mu dal zkontrolovat i své sešity s úkoly.²⁵⁹

²⁵⁶ PÁTEK, Ferdinand. Ze vzpomínek na Z. Wintra. *Rakovnické noviny*. 1937, roč. VIII. č. 8, s 2.

²⁵⁷ RENNEN, Jan. Ze života Zikmunda Wintera. *Věstník musejního spolku královského města Rakovníka*, 1929. č. 19, s 116.

²⁵⁸ RENNEN, Jan. Ze života Zikmunda Wintera. *Věstník musejního spolku královského města Rakovníka*, 1929. č. 19, s 117.

²⁵⁹ ŽÁK, Vilém sen. Jak mne Z. Winter zachránil před výpraskem. *Rakovnické noviny*. 1937, roč. VIII. č. 5, s 2.

Během padesátého roku činnosti školy se sbor rozhodl uspořádat náležitě oslavy. Bylo ustanoveno slavnostní komité v čele s purkmistrem Janem Heinzem.²⁶⁰ Duší a hlavním aktérem v přípravách byl právě Winter. Vyřizoval veškerou administrativní činnost, neboť byl jednatelem slavnostního výboru. Měl na starost korespondenci s bývalými žáky, slavnostními hosty a všemi, kteří se nějakým způsobem podíleli na oslavách.²⁶¹ Také byl ustanovený pěvecký a hudební výbor, ve kterém byli Winter společně s Topinkou, Hůlkou a Spalem. K účasti na oslavách se přihlašovali i bývalí studenti. Někteří poslali peněžní obnos. Oslavy se konaly ve dnech 14. a 15. července.²⁶² Při příležitosti výročí popsal rakovnické školství v několika statích nazvaných „O rozvoji školství rakovnického“. Zároveň pro oslavy reálky napsal dvě básně, které zhudebnil Adolf Spal a Max Konopásek.²⁶³ Po celý den oslav byl prodáván Wintrův „Slavnostní spis“, jehož výtěžek byl určen pro Spolek pro podporu chudých studujících.²⁶⁴

²⁶⁰ SPALOVÁ, Kamila. Rakovnická reálka v době Wintrově. In: *Zikmund Winter a Rakovník*. Rakovník: Společnost přátel umění, 1937, s 59. Dále jen SPALOVÁ, Kamila. Rakovnická reálka v době Wintrově.

²⁶¹ KONÍČEK, Josef. Winter učitel. *Rakovnické noviny*. 1937, roč. VIII. č. 27, s 5.

²⁶² SPALOVÁ, Kamila. Rakovnická reálka v době Wintrově. s 60.

²⁶³ BARTOŠ, Josef. *Do roku Wintrova*. s 17.

²⁶⁴ SPALOVÁ, Kamila. Rakovnická reálka v době Wintrově. s 62.

Zhudebněné básně zní takto:

*Vítejte nám, vítejte,
dívky květy splítejte,
hoši písni zpívejte.
Jako k nám se vlaštovice
s jarem vracejí se spolu:
tak jste z dálky vrátili se
pozdravit svou starou školu –
pozdravit ho teplé hnízdo,
z něhož v svět jste vyletěli,
vzavše s sebou ideály
pro ten zdejší život celý.
Vítáme Vás, vlaštovičky,
Vám bud' za to pozdrav vřelý.²⁶⁵*

*Když se kolem matky staré
po letech zase děti sejdou,
div že radost, div že láska,
do srdíčka jí se vejdou.
Matička je v blahém chvění,
slza jí se v zraku mihá,
staré ruce na modlení
za své děti k nebi zdvihá.
Škola byla vaší matkou,
vy jste byly její děti,
dnes vás láskou sladkou
znova teplé objetí.
Dnes se k vám všem zase sklání
prožitý věk mladičků,
ať vás blaží požehnání
z rukou staré matičky!²⁶⁶*

Kromě pedagogických povinností a účasti na jubilejních slavnostech měl ve škole další povinnosti. Hned po svém příchodu zasedal ve výboru pro hospodářské potřeby ústavu, dále ve výboru pro podporu chudých studujících, řídil školní produkce, ke kterým skládal verše, pořádal přednášky a jejich výnos putoval ve prospěch nově zřízované botanické zahrady. Vše možně se snažil o to, aby se tehdy z městské reálky stal státní ústav. Při jeho odchodu v roce 1884 byly v časopise Pokrok líčeny zásluhy o reálku.²⁶⁷ Text zněl takto: „Pan profesor doktor Winter mravenčí pílí, snahou nezdolnou sbíral droby dat, aby jasně dokázal, že rakovnická reálka je starší a záslužnější a čteněji navštěvovaná, než některé jiné, které stát již dávno ve správu svoji převzal. Přítel její věrný a vydatný odchází, když reálka je již na prahu zestátnění, a my trneme obavou, že už dále nepokročí, tam že zůstaneme vězet a všechna

²⁶⁵ BARTOŠ, Josef. *Do roku Wintrova*. s 17.

²⁶⁶ Tamtéž, s 18.

²⁶⁷ Tamtéž, s 18.

ohromná práce páně profesora bude zmařena!“.²⁶⁸ Těsně před svým odchodem do Prahy doložil v memorandu o zestátnění reálné školy v Rakovníku pro říšskou radu, jaký význam má reálka pro region.²⁶⁹

Během svého působení na reálce se zajímal o problematiku dívčího vzdělávání.²⁷⁰ Oceňoval, jaké úsilí bylo vynaloženo k založení dívčí školy v roce 1862, která po dvou letech zanikla. Sám se tak snažil prosadit návrh, aby byla ve městě zřízena dívčí měšťanská škola. Bohužel se tak nestalo, proto některým dívkám poskytoval soukromé hodiny.²⁷¹ Svým soukromým vyučováním dívek, ukázal potřebu jejich vyššího vzdělání u nás a přesvědčil tím tak některé o nutnosti nápravy. Po jeho odchodu byla v ještě v roce 1884 otevřena samostatná dívčí měšťanská škola.²⁷²

6 Studium v archivu

Winter se během svého pobytu stal členem zastupitelstva, tudíž byl často na radnici a dostal se tak do bohatého městského archivu, který se stal inspirací pro jeho vědeckou činnost. Díky rakovnickému archivu se z Wintra stal přední kulturní historik a beletrista. O rakovnickém archivu napsal, že to je jediná znamenitá památka, která se nachází na radnici. Podivuje se nad tím, kolik pamětihodností se tu zachovalo i přes nepřízeň některých událostí nebo lidí. Roku 1868 bylo z různých míst v Rakovníku přineseno do archivu mnoho starodávných dokumentů a pergamenů, které byly uspořádány, popsány a uloženy. Zásahu za to dává řemeslnému malíři Františku Hovorkovy,

²⁶⁸ BARTOŠ, Josef. *Do roku Wintrova*. s 19.

²⁶⁹ BROŽOVÁ, Věra, Zikmund Winter a jeho rakovnický kult. s 33.

²⁷⁰ SMITKA, Luboš. Kamila Spalová a její stopy na poli kulturně osvětové činnosti v Rakovníku (1871-1953). s 38.

²⁷¹ Tamtéž, s 39.

²⁷² SPALOVÁ, Kamila. Národní školství a Z. Winter. s 88.

o kterém byla již řeč v jedné z předchozích kapitol.²⁷³ Hovorka zemřel roku 1873, tudíž se s ním již Winter nesetkal. Městským knihovníkem byl V. Knobloch, kterému byl svěřen archiv po smrti Hovorky. Staré městské knihy měly na hřbetě číslo a letopočet. Listiny byly srovnány do jednotlivých svazků a poté označeny literami a čísly. Při prohlédnutí archivu ožila Wintrova stará láska k archivnictví, a proto se rozhodl archiv pročíst a prostudovat s téměř vášnivou láskou. Archiv byl významný tím, že se v něm uchovávaly knihy z 15. a 16. století nebo z dob historických změn.²⁷⁴ „*Dr. Z. Winter nejprve pročítal v archivě uložené knihy rokovní, obselací, ortelní, knihy svědomí, ubrmanské, aj.*“ V těchto knihách bychom se dočetli o různých událostech z městského života 15. a 16. století. Winter se proto rozhodl, že události z dávných dob měšťanského života, které byly zapsány v městských knihách, vyličí beletristicky, aby neupadly v zapomnění. Byl především historikem, proto chtěl, aby v jeho dílech byla vyjádřena doba, ve které se události odehrávaly. Vždy když studoval nějaké materiály, měl u sebe papír a tužku a poznamenával si vše, co souviselo s kulturou nebo dějinami tehdejší doby.²⁷⁵ Tyto informace poté využil ve svých beletristických obrázcích. Z toho důvodu jeho beletristická díla, která byla doplněna o poznatky z archivu, nebyla čistě beletristická. Mnohokrát byl děj vedlejší a jako historikovi mu šlo o to ukázat některé charakteristické rysy tehdejší doby. S jeho prací nebyli někteří kritikové spokojeni, proto v předmluvě Rakovnických obrázků napsal toto: „*Měl jsem od počátku úmysl jiný, nežli má literatura krásná. Hned při první práci své, nazvané Golgotou, nešlo mi tolik o líčení nevěry manželské ani o figury a povahy, jak o to, abych ukázal zdlouhavost a nechutnost tehdejšího soudního jednání, a tudíž věnováno tomuto úmyslu místo největší.*“ Jeho

²⁷³ RENNER, Jan. Zikmund Winter a Rakovnický archiv. In: *Zikmund Winter a Rakovník*. Rakovník: Společnost přátel umění, 1937, s 116. Dále jen RENNER, Jan. Zikmund Winter a Rakovnický archiv.

²⁷⁴ Tamtéž, s 125.

²⁷⁵ Tamtéž, s 126.

beletristické práce byly nejprve zveřejňovány v časopisech, například Světozoru, Lumírovi, Osvěta nebo Ruchu. Poté vyšly souborně nazvané jako Rakovnické obrázky, které byly jeho prvním beletristickým dílem. Když se jeho práce objevily na veřejnosti, vzbudily nemalý rozruch. Jedni je chválili, jiní naopak kritizovali.²⁷⁶ Obrázky sice nebyly přijaty s jednomyslným souhlasem, i přes to má Winter zásluhu na tom, že díky této práci představil Rakovník širší veřejnosti a spisovatelům vnukl myšlenku podobných prací, které byly založeny na poznatcích z archivu. Díky tomu Winter získal pověst nedostižitelného beletristy. Po přečtení a prostudování knih se rozhodl studovat listinný materiál. Upoutaly ho kopiáře, ve kterých Rakovníčtí psali koncepty dopisů, které posílali daleko svým sousedům nebo nadřízeným úřadům. Opět vypisoval vše, co souviselo s historií a kulturními dějinami Rakovníka. Z materiálu, který se mu podařilo nashromáždit, napsal studii „Rakovník století šestnáctého“ s podtitulem „příspěvek ke kulturním dějinám českým“, která vyšla v Časopisu musea království českého v ročnících 1883, 1884 a 1885. V témže časopise v ročnících 1886 a 1889 zveřejnil své pojednání „Město a kraj rakovnický za vojny třicetileté“.²⁷⁷ Je zřejmé, že Winter posbíral opravdu velké množství informací o Rakovníku a mohli bychom předpokládat, že jako historik sepíše dějiny města. Informace k dějinám města sbíral též rodák František Levý, který nakonec dějiny sepsal. Winter se mu tak stal rádcem při sbírání a sestavování údajů o městě.²⁷⁸

Během doby, kdy Winter docházel do archivu, se z úřední agendy knihovny dochovaly dva svazky výpůjčního deníku. První deník je chronologicky seřazen, zaznamenává výpůjčky přibližně od srpna 1879 a uzavřen je datem 21. srpna 1881. U druhého deníku to už tak není. Zápisy

²⁷⁶ RENNER, Jan. Zikmund Winter a Rakovnický archiv. s 127.

²⁷⁷ Tamtéž, s 128.

²⁷⁸ Tamtéž, s 129.

nejdou zprvu řazeny chronologicky, ale jsou přeházené. Na dalších stránkách už bychom našli zápisy chronologicky seřazené. Nejstarší zápis je stejně jako u prvního deníku ze srpna 1879 a končí rokem 1882. Je tedy zřejmé, že oba deníky, jsou zhruba stejně staré. Důvod, proč jsou vedeny dva deníky, které pocházejí ze stejného období, je prostý. Výpůjčky v knihovně a archivu obstarávali dva knihovníci, kteří se střídali. Zápisy o výpůjčkách si však vedl každý sám.²⁷⁹ V denících se našly i Wintrovy zápůjčky. Není to však v roce 1879, ale až 1. března 1880, kdy si vypůjčil tři knihy z archivu. Další zápis je ze 4. dubna, kdy si Winter půjčuje opět tři knihy. Ani v jednom ze zápisů není uvedeno, o jaké knihy se jedná. V archivu se toho roku objevil ještě jednou, a to 8. července. Tehdy si vypůjčil akta, která byla podle Hovorkova značení označena písmenem J. Do této doby, kdy se v denících objevovaly dvě nebo tři zápůjčky, byl Winter jako každý jiný návštěvník knihovny. Další výpůjčky se ale od ostatních liší. V prvním sešitě jsou výpůjčky pořád stejné, zatímco v sešitě druhém je jeho výpůjčkám věnováno mnohem více místa. Veškeré záznamy jsou psané na konci deníku na sedmi stránkách, ale u žádné z nich není napsaný rok zapůjčení. Pokud bychom data výpůjček v obou denících srovnali podle výpůjček Wintrových a ostatních, zjistily bychom, že se vzájemně kryjí. Proto můžeme určit, že všechny výpůjčky jsou přibližně od roku 1880 do února 1881²⁸⁰ Při vypůjčování materiálu pro něj platila stejná pravidla jako pro ostatní vypůjčovatele. Archiválie si nosil domů, protože nebylo možné, aby pracoval přímo v archivu.²⁸¹

Winter nejenomže z archivu čerpal informace pro své historické a umělecké práce, byl zároveň i jeho ochráncem. Po smrti Hovorky měl na

²⁷⁹ GÖRTLER, Miroslav. Počátek Wintrova archivní studia. *Věstník musejního spolku královského města Rakovníka*, 1948, roč. 33, s 73.

²⁸⁰ Tamtéž, s 75.

²⁸¹ ČECH, Jaroslav. Zikmund Winter a rakovnický archiv. In: *Zikmund Winter mezi historií a uměním*. Rakovník: Okresní muz. 1997, s 34. ISBN:80-85081-16-4.

starosti knihovnu a archiv knihař Antonín Láska a po něm zámečník Václav Knobloch. Oba byli sice dobrými knihovníky, ale pro archiv příliš porozumění neměli. Stejně jako knihy půjčovali na vyžádání i archivní materiál. Z deníku zápisů o výpůjčkách, který se dochoval, můžeme zjistit, že materiál byl vydáván rovnou po svazcích. Mnoho jich bylo odesláno do zemského archivu, kde zůstaly několik let.²⁸² Když se Winter dozvěděl, kolik archiválií se nachází v zemském archivu, poslal starostovi města dopis, ve kterém ho prosí, aby materiály byly navráceny do rakovnického archivu. Starosta se o celou záležitost postaral a dne 28. ledna byl veškerý materiál navrácen.²⁸³ Zemský výbor žádal, aby město zpětně odeslalo potvrzení, že veškeré archiválie dorazily v pořádku. To si vzal Winter opět na starost a dosvědčení sepsal.²⁸⁴ Netrvalo dlouho i tyto materiály měl přečtené. Velice si přál studovat dál, ale v Rakovníku už nebylo co. Během posledních let ve městě se přiznal, že přečetl téměř celý archiv až na jednu almaru. Čím víc se přibližoval k dočtení archivu, tím víc se ho zmocňovala touha odjet z města zpět do Prahy do velkých archivů.²⁸⁵ To se mu, jak víme, nakonec povedlo. Po svém odjezdu už nebyl nikdo, kdo by se o archiv staral. Knihy byly zpřeházené na hromadách, kartony, ve kterých byly uloženy archiválie, se použily k jiným účelům a materiály byly pohozeny na zemi. Mnoho knih a listin nebylo vráceno a archiv tak byl značně ochuzen.²⁸⁶

²⁸² RENNER, Jan. Zikmund Winter a Rakovnický archiv. s 130.

²⁸³ Tamtéž, s 131.

²⁸⁴ Tamtéž, s 132.

²⁸⁵ Tamtéž, s 133.

²⁸⁶ RENNER, Jan. Rakovnický archiv a dr. Z. Winter. *Rakovnické noviny*. 1936, roč. VII. č. 32, s 1–2.

Závěr

Na závěr práce bych chtěla zmínit svůj pohled na profesora Wintra. Po přečtení několika odborných prací a pamětí byl podle mého názoru člověkem, který nepromrhal téměř žádnou minutu svého času. Od útlého mládí se věnoval mnoha koníčkům, některé z nich mu vydržely do konce života. I přes občasné rodinné problémy si dokázal jít za svým a stal se z něj jeden z mnoha uznávaných historiků.

Byl výborným učitelem. Myslím si, že na svoji dobu byl velice nadčasovým pedagogem, který se snažil výuku vždy nějak zpestřit a neřídít se pouze nařízenými osnovami. Jeho práce si tak vážili nejen nadřízení, ale především žáci, kteří mu jeho práci opláceli pílí a dobrými výsledky. Troufám si říci, že dnešní doba je v tomto jiná, být učitelem je těžký úkol a není to tak vážené povolání jako dříve.

S jeho příchodem do města ožil místní společenský a kulturní život. Nechyběl při žádné akci jako organizátor, vystupující nebo alespoň divák. Dle mého názoru byl mezi obyvateli velice oblíbený, nejenom pro jeho angažovanost a případnou pomoc, ale i proto, jaký byl člověk. Ze vzpomínek obyvatel, které jsem studovala pro sepsání práce, na něj spousta lidí vzpomíná s velkou láskou a jeho odchod pro ně byl, stejně jako pro něj, velice těžký. On sám na Rakovník vzpomínal velice rád.

Hlavním cílem práce bylo vylíčení Wintrova života a následné zaměření na jeho desetileté působení ve městě, které obohatilo jak Wintra samotného, tak obyvatele města. Kromě jeho života a činností v Rakovníku práce přibližuje prostředí, do kterého Winter přišel. Jedna z kapitol zaměřená na Rakovník 19. století poukazuje, jak město vypadalo, představuje jeho kulturu, školství, obchod a průmysl. Další kapitola popisuje chod reálné školy

před jeho příchodem a během jeho pobytu ve městě. Myslím si, že v práci jsem se mohla více věnovat jeho osobnímu životu, kdy do města přivedl svoji ženu, kterou poznal v Pardubicích, a vychovávali spolu děti. Bohužel, o tomto období jsem nenašla žádné informace.

Vážím si toho, že díky této práci jsem měla možnost nahlédnout do života historika, který tak obohatil naše město a dodnes se na něj vzpomíná například u příležitosti výročí či v rámci výstav. Poznala jsem, jakým byl člověkem nejen v osobním životě, ale také, jak se uměl pustit do práce po hlavě a vždy ji dotáhnout do úspěšného konce, na kterém na něj čekal záslužný potlesk od přihlížejících.

Seznam použitých zdrojů

Archivní prameny

Státní okresní archiv Rakovník

Fond Reálná škola (gymnázium) Rakovník

Fond Výbor pro opravu chrámu sv. Bartoloměje Rakovník

Fond Pěvecko-hudební spolek Vítězslav Novák Rakovník

Fond Winter Zikmund – osobní fond

Literární archiv Památníku národního písemnictví

Fond Zikmund Winter

Literatura

BARTOŠ, Josef. *Do roku Wintrova: Přednáška konaná v kruhu pražských Rakovničanů dne 8. ledna 1936*. Rakovník, 1936.

BARTOŠ, Josef. Hudební poměry rakovnické za doby Wintrovy a účast Wintrova na nich. In: *Zikmund Winter a Rakovník*. Rakovník: Společnost přátel umění, 1937, s 90–115.

BROŽOVÁ, Věra, Zikmund Winter a jeho rakovnický kult. *Dějiny a současnost*. Kulturně historická revue. 1994, č. 5, s. 31–35.

BUREŠ Jarolím et al. *140 let reálky-gymnázia v Rakovníku*. Rakovník: Gymnasium Rakovník, 1973.

ČECH, Jaroslav. Zikmund Winter a rakovnický archiv. In: *Zikmund Winter mezi historií a uměním*. Rakovník: Okresní muz. 1997, s 33–35. ISBN:80-85081-16-4.

ČERNÝ, Jan. Posudek Zikmunda Wintra na Levého Dějiny královského města Rakovníka. In: *Rakovnický historický sborník*. Rakovník: Státní okresní archiv Rakovník 6, 2005, s. 131–140.

GÖRTLER, Miroslav. Počátek Wintrova archivní studia. *Věstník musejního spolku královského města Rakovníka*, 1948, roč. 33, s. 73–76.

GÖRTLER, Miroslav. Wintrova historická prvotina. In: *Středočeský sborník historický*. Praha: Státní archiv v Praze ve spolupráci s okresními archivy Středočeského kraje. Sv. 11. 1976. s 149–169.

GÖRTLER, Miroslav. *Zikmund Winter a Rakovník*. Rakovník: SČM, 1947.

JIROUŠEK, Bohumil. Zikmund Winter v době univerzitních studií. In: *Zikmund Winter mezi historií a uměním*. Rakovník: Okresní muz. 1997, s 23–32. ISBN:80-85081-16-4.

KONÍČEK, Josef. Rakovník za pobytu Wintrova. In: *Zikmund Winter a Rakovník*. Rakovník: Společnost přátel umění, 1937, s 9–42.

KONÍČEK, Josef. *Sto let Reálky rakovnické: památník vydaný k stému výročí založení Reálky v Rakovníku*. Rakovník: Sbor pro oslavu stoletého jubilea Reálky rakovnické, 1933. KONÍČEK, Josef. Winter učitel. *Rakovnické noviny*. 1937, roč. VIII. č. 27, s 4–6 .

KUTNAR, František - Marek, Jaroslav. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví: od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN: 978-80-7106-402-2.

LHOTA, A. Wintrovi žáci. *Rakovnické noviny*. 1936, roč. VII. č. 50, s 1–2.

MEJSTRÍK, Karel. *Deset bohatých let 1874-1884*. Rakovník: Odbor školství v Rakovníku, 1987.

MENCLOVÁ, Věra. Vaněk, Václav. Slovník českých spisovatelů. Praha: Libri, 2005. ISBN: 80-7277-179-5.

NOVOTNÝ, Antonín. O dvou učitelích, výstavě Kampanově a jiném. *Rakovnické noviny*. 1936, roč. VII. č. 42, s 1.

OLLÁRYOVÁ, Veronika. *Kulturní život v Rakovníku ve 2. polovině 19. století*. Ústí nad Labem. 2006. 116 s. Diplomová práce. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem. Pedagogická fakulta. Katedra historie.

PÁTEK, Ferdinand. Ze vzpomínek na Z. Wintra. *Rakovnické noviny*. 1937, roč. VIII. č. 8, s 2.

PETŘÍKOVÁ, Šárka. *Školství v Rakovníku ve druhé polovině 19. století*. Ústí nad Labem. 2006. 80 s. Diplomová práce. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem. Pedagogická fakulta. Katedra historie.

RENNER, Jan. *Rakovník XIX. století*. Rakovník: Musejní spolek, 1931.

RENNER, Jan. *Stručný popis politického a školního okresu Rakovnického*. 1. vyd. Rakovník: Příhoda, 1905.

RENNER, Jan. Ze života Zikmunda Wintera. *Věstník musejního spolku královského města Rakovníka*, 1929. č. 19, s 116–119.

RENNER, Jan. Zikmund Winter a Rakovnický archiv. In: *Zikmund Winter a Rakovník*. Rakovník: Společnost přátel umění, 1937, s 116–142.

SMITKA, Luboš. Kamila Spalová a její stopy na poli kulturně osvětové činnosti v Rakovníku (1871-1953). In: ČERNÝ, Jan. *Rakovnický historický sborník*. Rakovník: Státní okresní archiv Rakovník. č. 7, 2006. s. 25–79.

SPALOVÁ, Kamila. Národní školství a Z. Winter. In: *Zikmund Winter a Rakovník*. Rakovník: Společnost přátel umění, 1937, s 64–89.

SPALOVÁ, Kamila. Rakovnická reálka v době Wintrově. In: *Zikmund Winter a Rakovník*. Rakovník: Společnost přátel umění, 1937, s 43–63.

SPALOVÁ, Kamila. Wintrova rubrika. *Věstník musejního spolku královského města Rakovníka*, č. 29, 1939, s. 72–76.

ŠIMÁK, Josef Vítězslav. Zikmund Winter. "Materiály k vypsání života i díla". *Časopis Společnosti přátel starožitností* 20, č. 2 (1912), s. 89–108

TOPINKA, K.V. Za zesnulým přítelem: Vzpomínka na dr. Zikmunda Wintra z dob jeho činnosti pěvecké. *Věstník musejního spolku královského města Rakovníka*, č. 2, 1913. s 9–19.

WINTER, Zikmund, BROŽOVÁ, Eva. *Paměti ze života dvou přátel*. Rakovník: Rabasova galerie, 1996.

ŽÁK, Vilém sen. Jak mne Z. Winter zachránil před výpraskem. *Rakovnické noviny*. 1937, roč. VIII. č. 5, s 2.